

Latvijas Valsts
agrārās ekonomikas
institūts

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Vietējo rīcības grupu pašnovērtējuma rokasgrāmata

Rīga

2015

PROJEKTU LĪDZFINANSĒ EIROPAS SAVIENĪBA

SATURS

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	3
IEVADS	4
1. PAŠNOVĒRTĒJUMS UN TĀIZMANTOŠANAS IESPĒJAS LEADER IETVAROS.....	6
2. VRG DARBĪBAS NOVĒRTĒŠANAS KONTEKSTS UN REGULĒJOŠAIS IETVARS.....	8
2.1. VRG DARBĪBAS STRATĒĢISKAIS IETVARS.....	9
2.2. LEADER PIEEJA LAUKU ATTĪSTĪBĀ.....	10
2.3. VIETĒJĀS RĪCĪBAS GRUPAS.....	15
3. VRG KĀ ORGANIZĀCIJAS PAŠNOVĒRTĒJUMS.....	19
4. VRG PAŠNOVĒRTĒJUMS: SOLI PA SOLIM.....	20
4.1. NOVĒRTĒŠANAS APSTĀKĻU NOTEIKŠANA UN JAUTĀJUMU FORMULĒŠANA	21
4.2. NOVĒRTĒŠANAS DATU VĀKŠANA	23
4.3. IEGŪTO DATU ANALĪZE	25
4.4. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	27
5. VRG DARBĪBAS VAS REALIZĀCIJĀ PAŠNOVĒRTĒJUMS.....	29
6. PAŠNOVĒRTĒJUMS PAR VRG DARBĪBU PROJEKTU REALIZĀCIJAS PROCESOS.....	30
7. NOVĒRTĒŠANĀ IZMANTOJAMĀS METODES	34
7.1. SVID ANALĪZE	34
7.2. FOKUSGRUPAS DISKUSIJA	36
7.3. ANKETĒŠANA	38
7.4. LĪDZDALĪBAS METODE	42
7.5. IEDZĪVOTĀJU FORUMS	43
SECINĀJUMI	47
LITERATŪRAS SARAKSTS	48
PIELIKUMS.....	50

LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

BAPP – Baltijas–Amerikas Partnerattiecību programma

ELFLA – Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai

ES – Eiropas Savienība

EZF – Eiropas Zivsaimniecības fonds

KF – Kohēzijas fonds

KLP – Kopējās lauksaimniecības politiku

KSP – Kopienas stratēģijas vadlīnijas

LAD – Lauku atbalsta dienests

LAP – Lauku attīstības programmas

NAP – Nacionālais attīstības plāns

NVO – Nevalstiskā organizācija

VUNS – Vienotā uzraudzības un novērtēšanas sistēma

VRG – vietējā rīcības grupa

ZM – Zemkopības ministrijas

ZRP – Zivsaimniecības Rīcības programma

IEVADS

Lauku attīstība ir vitāli svarīga politikas joma, jo vairāk nekā 56% 27 Eiropas Savienības (ES) dalībvalstu iedzīvotāju dzīvo lauku rajonos, kas aizņem 91% no ES teritorijas.

Nozīmīgākais finansiālais atbalsts lauku reģionu kontekstā ir Eiropas Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai (ELFLA) un Eiropas Zivsaimniecības fonds (EZF), kas palīdz īstenot Eiropas lauku attīstības politiku. No tā finansē lauku attīstības programmas dalībvalstīs un ES reģionos. Lai Latvijā tiktu ieviests ELFLA un EZF finansējums lauksaimniecības un lauku attīstībai, Zemkopības ministrijas (ZM) izstrādā Lauku attīstības programmu (LAP) un Zivsaimniecības Rīcības Programmu (ZRP), kas ir politikas plānošanas dokuments fonda realizēšanai. Pašlaik aktuālais plānošanas periods ir no 2014. līdz 2020. gadam.

Lai iesaistītu lauku iedzīvotājus vietējās attīstības procesā 1991.gadā tika izveidota LEADER pieeja, kas paredz mērķtiecīgas un savstarpēji koordinētas aktivitātes lauku attīstībai, kuras rosina sabiedrību meklēt lauku problēmām jaunus risinājumus. LEADER būtība ir uzlabot dzīves kvalitāti cilvēkam laukos, domājot gan par ekonomiskajiem, gan sociālajiem pārkārtojumiem un arī vides saglabāšanas iespējām. Kopš 2004.gada šī programma ir pieejama arī Latvijas lauku teritoriju iedzīvotājiem.

LEADER pieejas galvenais elements ir vietējās rīcības grupas (VRG), kas izstrādā vietējās attīstības stratēģiju - detalizētu attīstības plānu konkrētajai lauku teritorijai. VRG ir atbildīgas par šo plānu realizāciju, koordinē projektu pieteikumu sagatavošanu un to īstenošanu. VRG darbība ir LEADER centrālais elements, tādēļ ir ļoti svarīgi izvērtēt tās darbības kvalitāti. Šī rokasgrāmata ir izstrādāta ar mērķi nodrošināt metodisko atbalstu pašnovērtējumu veikšanai, sniegt informāciju par tās rezultātu izmantošanas iespējām. VRG praksē pašnovērtējumu var ļoti plaši izmantot – gan izstrādājot attīstības stratēģiju konkrētam periodam, gan stratēģiju novērtēšanā to īstenošanas laikā. Kvalitatīvi sagatavots VRG pašnovērtējuma ziņojums, kas būtiski un vispusīgi raksturo vietējās attīstības stratēģiju izstrādes un realizācijas gaitu, grupas darbību kopumā, var ievērojami samazināt administratīvo slogu, kas saistīts ar vietējās attīstības stratēģiju izstrādes/pilnveides kontroli, atskaitīšanos uzraugošajām institūcijām u.tml. Tai pat laikā pašnovērtējums var tikt izmantots kā instruments iekšējai VRG darbības pilnveidošanai, novērtējot atsevišķus darbības elementus, piemēram, konkrētus projektus u.tml.

Lai gan VRG pašnovērtējums paredz visu tās darbības aspektu, tai skaitā finanšu plūsmu efektivitātes novērtējumu, šajā rokasgrāmatā priekšplānā izvirzās VRG darbības izvērtēšana sociālā kapitāla un cilvēkkapitāla kontekstā. VRG darbības princips balstās uz sadarbību starp cilvēkiem, kas darbojas kopēja labuma sasniegšanai. Šajā sadarbības procesā ar laiku ir pierādījies, ka nauda ne vienmēr ir galvenais problēmu atrisinātājs. Aizvien lielāku nozīmi iegūst sociālais un cilvēkkapitāls. Sociālo kapitālu veido savstarpējā sadarbība un kontakti, kas pastāv starp cilvēkiem. Savukārt cilvēkkapitāls ir katram cilvēkam piemītošās pozitīvās iezīmes, tādas kā zināšanas un prasmes, kas paaugstina cilvēka kā noteiktās lomas izpildītāja vērtību. Sabiedrības dzīvē garīgās un sociālās vērtības savā nozīmīgumā bieži vien ir pielīdzināmas ekonomiskajām vērtībām. VRG pašnovērtēšanas kontekstā tieši sociālā un cilvēkkapitāla novērtēšana ir metodiski komplicētākā sastāvdaļa. Šī aspekta novērtēšana sniegs izpratni par to, cik kvalificēti un zinoši cilvēki veido VRG (**cilvēkkapitāls**); cik daudzpusīgas un plašas ir saites starp VRG un vietējo kopienu (**sociālais kapitāls**); vai VRG ir kvalitatīvi novērtējusi vietējas kopienas pašreizējo stāvokli (**bāzes situācija**) un noteikusi nākotnes attīstības prioritātes u.c. kvalitatīvos rādītājus (**attīstības stratēģija**), bez kuru pozitīva novērtējuma naudas apguves lietderīgums būtu apšaubāms, jo būtu apšaubāma projektu lietderība vietējai kopienai, kas ir galvenā mērķauditorija, uz kuru ir vērsti visi ELFLA projekti. Novērtējumā svarīgi ir arī tādi VRG darbības aspekti kā stratēģijas īstenošanas **procesa vadība, sadarbība ar citiem iesaistītajiem aģentiem** (pusēm), **darbības rezultativitāte**.

Sociālā un cilvēkkapitāla novērtēšana nav vienkārša. Sociālo procesu analīzes metodoloģija ir samērā sarežģīta, jo tos raksturo gan objektīvas (kvantitatīvi izmērāmas), gan subjektīvas (kvalitatīvi mērāmas) norises. Datu triangulācija (ar dažādām metodēm iegūtu datu kompleksa analīze) sniedz daudz dziļāku izpratni par norisēm sabiedrībā. Līdztekus kvantitatīvajā analīzē iegūtai informācijai par to, “ko cilvēki dara, kā viņi uzvedas”, kvalitatīvie dati sniedz ieskatu tajā, “kāpēc cilvēki tā uzvedas”.

Šajā rokasgrāmatā tiks sniegts pārskats par iespējamajām metodēm, kā VRG var veikt pašnovērtējumu, raugoties no sociālā un cilvēkkapitāla perspektīvas. VRG pašnovērtējuma rokasgrāmatu izstrādāja Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Socioloģijas nodaļas profesore Aija Zobena sadarbībā ar Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūta Lauku attīstības novērtēšanas nodaļas darbiniekiem.

1. PAŠNOVĒRTĒJUMS UN TĀ IZMANTOŠANAS IESPĒJAS LEADER IETVAROS

Praksē tiek pielietoti dažādi organizāciju un uzņēmumu darbības pārbaudes un pilnveidošanas veidi – revīzija, audits, kvalitātes vadība u.c. Tos var izmantot gan dažādas ārējas institūcijas, gan organizācija pati. Atkarībā no tā, kas veic organizācijas darbības pārbaudi (novērtēšanu) var izdalīt divus novērtēšanas veidus - ārējo un iekšējo novērtēšanu.

Ārējo novērtēšanu veic dažādas ārējas, visbiežāk – procesu uzraugošas un kontrolējošas institūcijas (piem., ZM, LAD, kas veic VRG darbības uzraudzību), izvēloties saviem mērķiem atbilstošus novērtēšanas kritērijus un instrumentus. Parasti izvērtējumā ieinteresētā institūcija pasūta izvērtējumu kādam uzņēmumam, kas specializējas šajā jomā. Arī VRG var pasūtīt ārējo izvērtējumu. Ārējā novērtēšanā izmanto objektīvu par izvērtējamās organizācijas darbību pieejamo informāciju, tai ir jāsniedz objektīvs un kritisks skatījums uz izvērtējuma objekta darbību.

Ne vienmēr ir nepieciešams veikt ārējo novērtēšanu, turklāt organizācijas darbībā ir aspekti, ko ārējā novērtēšana nespēj pilnībā atklāt - tā nespēj iedziļināties organizācijas iekšējos procesos, pilnībā izprast subjektīvos faktorus. Ārējās novērtēšanas izmaksas ir samērā augstas, tā prasa ārēju organizāciju iesaisti. Lai novērstu pamanītu kļūmi, pārliecinātos par izvēlēto darbību atbilstību iecerētajiem mērķiem, pietiek ar iekšējo novērtēšanu.

Iekšējo novērtēšanu veic pati organizācija. Arī iekšējā novērtēšana var būt vērsta uz kādu no ārpusē definētu kritēriju (standartu) izmantošanu. Līdzīgi darbojas, piemēram, kvalitātes vadības sistēmas, kas ir kļuvušas par neatņemamu biznesa pasaules sastāvdaļu, tās pārsvarā tiek izmantotas produktu ražošanas un pakalpojumu sniegšanas jomā. Uzņēmums pilnīgi neatkarīgi var izveidot savu kvalitātes vadības sistēmu, lai celstu darba efektivitāti un palielinātu peļņu, tomēr lielākā daļa uzņēmumu vai organizāciju ievieš kādu no pasaulē vispāratzītām, standartizētām kvalitātes vadības sistēmām un apliecina to ar atbilstošu sertifikātu. Iekšējo novērtējumu var veikt kāda persona vai struktūrvienība organizācijas iekšienē, kas nav tieši iesaistīta izvērtējamajā procesā lēmumu pieņemēja statusā. Lielās organizācijās darbojas īpašas iekšējās audita struktūrvienības, kas var veikt iekšējo novērtēšanu.

Viens no iekšējās novērtēšanas veidiem ir pašnovērtēšana. Lai gan pašnovērtēšanas gadījumā galvenais akcents nav likts uz objektivitāti, tā ir vienkāršs un ērti lietojams veids, kā

analizēt un pilnveidot organizācijas darbību. **Pašnovērtēšana ir iekšēja organizācijas darbības analīze ar mērķi to pilnveidot, ko veic paši šīs organizācijas darbībā iesaistītie.** LEADER pieejas ietvaros tā var tikt izmantota VRG darbības pilnveidošanai.

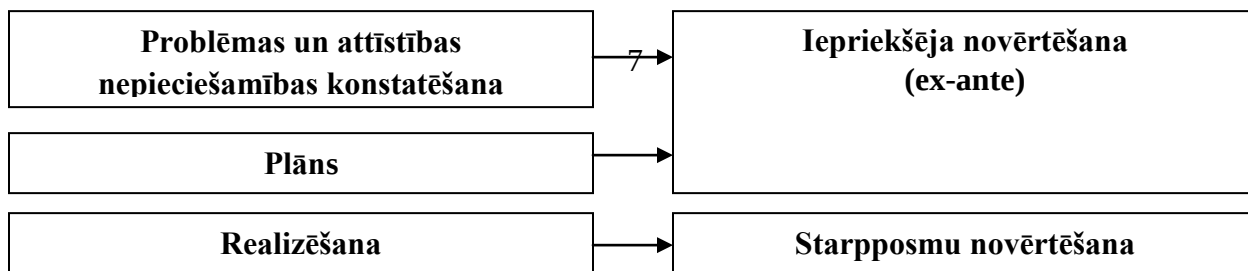
Pašnovērtējums ir veids, kā likt VRG darbībā iesaistītajiem paskatīties uz sevi no malas un daudz kritiskāk izvērtēt visu organizācijas darbību kopumā. Kā galvenos ieguvumus, veicot darbības pašnovērtējumu, var minēt sekojošo:

- VRG dalībnieku iesaistīšana novērtēšanas procesā, tādējādi motivējot tos „domāt par to, ko un kā mēs varam darīt labāk”;
- Jaunu ideju iegūšana no VRG darbībā iesaistītajām mērķgrupām par jomām, kuras jāuzlabo;
- Stipro un pilnveidojamo jomu noteikšana (SVID analīze), balstoties uz iegūtajiem datiem;
- „Labākās prakses” identificēšana;
- Iespēja uzklaut un ieklausīties savos kolēģos, tādējādi veicinot labāku savstarpējo izpratni;
- Visu VRG darbībai svarīgo procesu izvērtēšana;
- Iegūto secinājumu izmantošana tālākai darbības un resursu plānošanai.

Pašnovērtējuma objekts var būt gan visa VRG darbība kopumā, gan atsevišķi tās elementi – VRG veidošanas process un VRG kā organizācijas darbība, vietējās attīstības stratēģijas un VRG darbība tās īstenošanā, projektu sagatavošanas, atlases un realizācijas uzraudzības process.

Pašnovērtējums var būt arī šaurāks, fokusēts uz konkrētiem VRG darbības aspektiem – kontekstu, kādā VRG darbojas (ārējie/iekšējie faktori, mērķu atbilstība utt); veikto ieguldījumu (gan VRG, gan citu iesaistīto pušu) efektivitātes izvērtējumu; iekšējiem procesiem un to vadību; plānotajiem rezultātiem un to sasniegšanas pakāpi; uz to, vai sasniegta vēlāmā ietekme uz vietējo attīstību.

VRG stratēģijas realizācijas stadijas un tām atbilstošie novērtēšanas veidi atspoguļoti 1. attēlā. Pēc tā, kurā stratēģijas realizācijas stadijā notiek novērtēšana, var izdalīt trīs novērtēšanas veidus.

1.att. Novērtēšanas stadija un tās raksturojums.

VRG ir visvairāk pietuvinātas cilvēkiem, potenciālajiem projektu pieteicējiem un arī tai kopienai, kuras dzīves kvalitāti tā plāno uzlabot savā darbībā. Līdz ar to VRG pašnovērtējuma veikšana ir nepieciešama, lai spētu novērtēt šīs saiknes starp cilvēku/kopienu un valsts institūcijām un projektu finansējumu. Lai gan pašnovērtējums pamatā tiek veikts VRG iekšējai lietošanai – darbības pilnveidošanai, LAP realizācijas gaitā administrējošās institūcijas (ZM, LAD) var izmantot pašnovērtējuma ziņojumu kā dokumentu vienkāršai un ātrai VRG darbības novērtēšanai, tādā veidā samazinot administratīvo slogu LEADER pieejas realizācijas uzraudzībai.

VRG pašnovērtējumu ziņojumus var izmantot LAP un ZRP novērtēšanā (sākotnējā jeb *ex-ante*, vidusposma un arī beigu jeb *ex-post* novērtēšanā), to var izmantot arī ietekmes novērtēšanā, veicot analīzi mikrolīmenī (novērtējot realizēto pasākumu ietekmi uz konkrētas kopienas dzīves kvalitāti). Pašnovērtējuma ziņojums, kas sniedz ieskatu VRG darbības iekšējos principos, lēmumu pieņemšanas, projektu atlases un realizācijas uzraudzības, konfliktu risināšanas formālajās procedūrās un neformālajās praksēs utml. raksturojot VRG darbības skatījumu „no iekšpusēs” var būtiski papildināt LAP un ZRP novērtēšanā izmantojamo informāciju.

2. VRG DARBĪBAS PAŠNOVĒRTĒJUMA KONTEKSTS UN REGULĒJOŠAIS IETVARS

Lai veiktu VRG darbības pašnovērtējumu, ir jābūt skaidrai izpratnei par attīstības plānošanas procesa būtību un tā regulējumu dažādos līmeņos (Eiropas Savienības, nacionālajā un vietējā līmenī), kā arī par LEADER pieeju lauku attīstībā un VRG darbības pamatprincipiem. Turpmāk pavisam īsi apkoposim pašu svarīgāko par attīstības plānošanu, LEADER pieeju un

VRG darbības principiem. Tie lasītāji, kam ir liela VRG darba pieredze, šo Rokasgrāmatas nodaļu var izlaist.

2.1.VRG DARBĪBAS STRATĒGISKAIS IETVARS

Eiropas Savienības, nacionālā un vietējā (pašvaldību) līmeņa attīstības plānošanas dokumenti veido vienotu sistēmu, kurā sava vieta ir arī vietējās attīstības stratēģijām, kas ir nozīmīga LEADER pieejas realizācijas sastāvdaļa. Vietējās attīstības stratēģijas tiek veidotas saskaņā ar Latvijas lauku attīstības programmas stratēģiskajām prioritātēm konkrētajā programmēšanas periodā un ņemot vērā vietējo pašvaldību attīstības plānošanas dokumentos noteiktos mērķus. Pašnovērtējumu var izmantot arī citās situācijās (citu finansējuma veidu un darbības virzienu ietvaros), katrā gadījumā vadoties pēc konkrētās programmas stratēģiskā ietvara un darbības pamatprincipiem.

Latvijas lauku attīstības programmas stratēģijas risinājumi parasti ir pakārtoti vidēja perioda plānošanas dokumentiem – piemēram, Latvijas Nacionālais attīstības plānam konkrētam laika periodam, kas, savukārt, balstās uz ES attīstības stratēģiskajām nostādnēm. Piemēram, pašlaik tā ir attīstības stratēģija “Eiropa 2020”, kas paredz gudru, ilgtspējīgu un integrējošu izaugsmi, iezīmējot ES attīstības virzienus nākamajai desmitgadei.

Par attīstības prioritātēm attīstības stratēģijā “Eiropa 2020”, noteikta:

- *gudra izaugsme – uz zināšanām un inovāciju balstītas ekonomikas attīstība;*
- *ilgtspējīga izaugsme – resursu ziņā efektīvākas, videi nekaitīgākas un konkurētspējīgākas ekonomikas veicināšana;*
- *sociāli integrējoša izaugsme – tādas ekonomikas veicināšana, kurā ir augsts nodarbinātības līmenis un kas nodrošina ekonomisko, sociālo un teritoriālo kohēziju (Eiropas Komisija, 2010).*

Gan ES, gan atsevišķu valstu līmenī šīs prioritātes formulētas kopējos attīstības mērķos un nosaka arī katrai valstij sasniedzamos konkrētos attīstības rādītājus. Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2014.–2020. gadam ir galvenais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments valstī. Nacionālā attīstības plāna mājaslapā teikts, ka “NAP 2020 var tikt skatīts arī kā “sabiedriskais līgums” – ko valsts apņemas paveikt/sasniegt līdz 2020. gadam un ko tā sagaida no sabiedrības. Valsts parāda kopīgo redzējumu par vidēja termiņa attīstību, lai nodrošinātu ilgtermiņa prognozējamību nozaru, biznesa un katra indivīda lēmumu pieņemšanā” (Pārresoru

koordinācijas centrs, 2013). Valsts galvenais plānošanas dokuments ar likuma spēku ir “Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam” (LR Saeima, 2010) kas akcentē virzību uz attīstības ilgtspēju.

Lauku attīstības programmā iekļautie pasākumi un to aktivitātes ietekmē visu trīs NAP 2020 prioritāšu mērķu sasniegšanu sniedzot ieguldījumus šādos NAP 2020 rīcības virzienos:

- *augstražīga un eksportspējīga ražošana un starptautiski konkurētspējīgi pakalpojumi;*
- *izcila uzņēmējdarbības vide;*
- *cilvēku sadarbība, kultūra un pilsoniskā līdzdalība kā piederības Latvijai pamats;*
- *ekonomiskās aktivitātes veicināšana reģionos – teritoriju potenciāla izmantošana;*
- *pakalpojumu pieejamība līdzvērtīgāku darba iespēju un dzīves apstākļu radīšanai;*
- *dabas un kultūras kapitāla ilgtspējīga apsaimniekošana.*

2.2.LEADER PIEEJA LAUKU ATTĪSTĪBĀ

LEADER tika uzsākta 1991. gadā ar mērķi uzlabot lauku teritoriju attīstības potenciālu, izmantojot vietējo iniciatīvu un iemaņas, veicinot zinātības apgūšanu par vietējo integrēto attīstību un izplatot šo zinātību citās lauku teritorijās. LEADER mērķi atbilst ES kopējās lauku attīstības politikas mērķiem. Nepārtrauktā attīstībā esošajā Kopējā lauksaimniecības politikā (KLP) ir ņemta vērā lauku teritoriju un ainavu dažādība, vietējo iezīmju daudzveidība un augošā vērtība, ko sabiedrība piešķir kvalitatīvai dabiskai videi. Šīs ir lielākās ES lauku apvidu vērtības.

LEADER ir saīsinājums no “saiknes starp lauku attīstības darbībām” (franču valodā “*Liaison entre actions de développement rural*”). Kā redzams no nosaukuma, tā ir metode lauku attīstības ierosināšanai un īstenošanai vietējās lauku kopienās, nevis stingri noteikts veicamo pasākumu kopums. Pieredze liecina, ka ar LEADER var kardināli izmainīt lauku apvidos dzīvojošo cilvēku ikdienu. Tai var būt nozīmīga loma sen pastāvošu un jaunu problēmu inovatīvā risināšanā, un tā kļūst par sava veida “laboratoriju” vietējo spēju un prasmju pilnveidošanai un jaunu metožu pārbaudei ar mērķi atrisināt lauku kopienu vajadzības.

Lauku kā komplicētas sociāli teritoriālas vienības attīstība pilnībā atbilst LEADER principiem. Ar lauksaimniecību, zivsaimniecību un mežsaimniecību (produkcijas ražošana tirgum) saistītā lauku iedzīvotāju grupa samazinās, pieaug un nākotnē vēl vairāk pieaugs lauku

iedzīvotāju skaits, kam lauki ir tikai dzīvesvieta, bet darbs pilsētās. Liela daļa lauku iedzīvotāju savas aktivitātes šajās, agrāk tradicionālajās, darbības jomās noreducējuši līdz lauku mājsaimniecības līmenim, bet daudzi arī ar to vairs nenodarbojas. Lauku attīstība realizējas kā *consensus* starp daudzām iedzīvotāju grupām. Lauku attīstības politikai jārisina visu lauku iedzīvotāju problēmas. LEADER pieeja ir ļoti svarīga kopienas attīstībai un resursu (finansu, cilvēkresursu, administratīvo u.c.) mobilizācijai, dažādu sociālo aģentu iesaistīšanā lauku attīstības jautājumu risināšanā.

Ar LEADER lauku teritorijas tiek aicinātas pētīt jaunus veidus konkurētspējas nostiprināšanai, maksimāli izmantot savas iespējas un pārvarēt problēmas, ar kurām tās var sastapties, tādas kā iedzīvotāju novecošana, slikta pakalpojumu pieejamība vai nodarbinātības iespēju trūkums. Šādā veidā LEADER veicina gan lauksaimnieku ģimeņu, gan citu lauku iedzīvotāju dzīves kvalitātes uzlabošanu lauku teritorijās. LEADER iniciatīvā izmanto visaptverošu pieeju lauku problēmu risināšanā. Tajā atzīts, ka vietējiem iedzīvotājiem konkurētspēja pārtikas ražošanā, pievilcīga vide un darbavietu radīšana ir savstarpēji papildinoši lauku dzīves aspekti, kuru nodrošināšanai nepieciešamas īpašas prasmes, atbilstošas tehnoloģijas un pakalpojumi un kuri jārisina kā veselums ar īpaši veidotiem politikas pasākumiem.

LEADER palīdz arī to nozaru un kategoriju saņēmējiem, kas bieži vien nesaņem citu atbalstu vai saņem nelielu atbalstu saskaņā ar citām lauku teritorijās notiekošajām programmām (piemēram, kultūras pasākumi, dabas vides uzlabošana, arhitektūras un kultūrvēsturiskā mantojuma ēku atjaunošana, lauku tūrisms, saiknes uzlabošana starp ražotājiem un patērētājiem).

LEADER pieeja balstās uz koncepciju, saskaņā ar kuru, ņemot vērā Eiropas lauku teritoriju dažādību, attīstības stratēģijas ir iedarbīgākas un efektīvākas, ja lēmumu par tām pieņem un tās īsteno vietējie dalībnieki vietējā līmenī, ar noteikumu, ka procedūras ir skaidras un pārredzamas un ka attiecīgās valsts pārvaldes iestādes sniedz atbalstu un vajadzīgo tehnisko palīdzību labas prakses pārņemšanai.

LEADER atšķiras no tradicionālākiem lauku politikas pasākumiem ar to, ka tajā ir norādes uz to, “kā” darboties, nevis “kas” jādara. LEADER pieeju veido septiņas galvenās iezīmes.

- 1. Teritoriāla pieeja vietējās attīstības stratēģijai.** Teritoriālajā pieejā par mērķteritoriju politikas īstenošanai tiek ņemta maza, viendabīga, sociāli saliedēta teritorija, kam bieži ir raksturīgas kopīgas tradīcijas, vietējā identitāte, piederības

sajūta vai kopējas vajadzības un cerības. Ņemot šādu teritoriju par pamatu, ir vieglāk noteikt vietējās stiprās puses un vājās puses, draudus un iespējas, iekšējo potenciālu un galvenās problēmas ilgtspējīgai attīstībai. “Teritoriāls” faktiski nozīmē “vietējs”. Sagaidāms, ka šī pieeja darbosies labāk nekā citas pieejas, jo tā ļauj precīzāk pielāgot darbības faktiskajām vajadzībām un vietējās konkurētspējas priekšrocībām. Izvēlētajā teritorijā ir jābūt pietiekamai vienotībai un cilvēkresursu, finansiālo un ekonomisko resursu kritiskajai masai, lai atbalstītu dzīvotspējīgu vietējās attīstības stratēģiju. Nav svarīgi, lai teritorija atbilstu iepriekš noteiktām administratīvām robežām.

2. **„No apakšas uz augšu”**. Princips „no apakšas uz augšu” nozīmē, ka vietējie dalībnieki piedalās stratēģisku lēmumu pieņemšanā un vietējās teritorijas attīstības prioritāšu izvēlē. Princips „no apakšas uz augšu” ir visizteiktākā no septiņām LEADER iezīmēm. Lauku politikas pasākumi, kuros ievērota šī pieeja, jāveido un jāīsteno tādā veidā, kas ir vislabāk pielāgots to kopienu vajadzībām, kurām šie pasākumi ir paredzēti. To var nodrošināt, iesaistot vietējās ieinteresētas personas uzņemties vadību un līdzdarboties. Vietējo dalībnieku iesaistīšana nozīmē ne tikai valsts un privātā sektora pārstāvību, bet arī visu iedzīvotāju ekonomisko un sociālo interešu grupu pārstāvju interešu realizāciju VRG darbībā. Iedzīvotāju spēju un prasmju veidošana VRG darbībā ir ļoti svarīga augšupvērstās pieejas sastāvdaļa un tās svarīgākie elementi ir:

- vietējo iedzīvotāju informēšana, apmācība, līdzdalība; iedzīvotāju iesaistīšana teritorijas stipro un vājo pušu noskaidrošanā (**situācijas analīzē**);
- dažādu interešu grupu līdzdalība vietējās attīstības stratēģijas veidošanā (**teritorijas attīstības vajadzību identificēšanā**);
- skaidru kritēriju noteikšana pašu izstrādātās stratēģijas īstenošanai piemērotu darbību (projektu) atlasei vietējā līmenī (**darbības caurskatāmība**).

Vietējo iedzīvotāju līdzdalība jānodrošina ne tikai sākotnējā (stratēģijas izstrādes) posmā, bet arī visā tās īstenošanas procesā, veicinot stratēģijas īstenošanu, atlasīto projektu ieviešanu un iegūtās pieredzes un saņemtās apmācības rezultātu apkopošanu nākotnei. Lai panāktu iedzīvotāju vienprātību attīstības problēmu sekmīgā

atrisināšanā, izmantojot dialogu un sarunas starp iesaistītajiem dalībniekiem, ļoti svarīgi ir nodrošināt caurskatāmību vietējo resursu mobilizācijas un interešu grupu savstarpējo konsultāciju procedūrās.

Par vietējo iedzīvotāju iesaisti attīstības stratēģiju izstrādē var liecināt iedzīvotāju informēšanas pasākumi par VRG veidošanu un darbību, iedzīvotāju viedokļu noskaidrošana (iedzīvotāju aptaujas, stratēģiju sabiedriskas apspriešanas, fokusgrupu diskusijas u.c.) stratēģijas izstrādes gaitā, mērķgrupu pārstāvju iesaiste projektu īstenošanā, mērķgrupu viedokļu noskaidrošana pēc projekta realizācijas (aptaujas, fokusgrupu diskusijas utml.).

3. **Partnerattiecības starp publisko un privāto sektoru: VRG.** (Par VRG darbības principiem un to nozīmi LEADER programmas realizēšanā turpmāk 2.3. sadaļā.)
4. **Inovāciju atbalstīšana.** LEADER var būt nozīmīga loma, veicinot jaunas novatoriskas pieejas lauku teritoriju attīstībai. Šādi jauninājumi (inovācijas) tiek veicināti, piešķirot VRG lielu rīcības brīvību un elastīgumu lēmumu pieņemšanā par darbībām, kuras tās vēlas atbalstīt. Inovācijas VRG darbībā ir jāsaprot ļoti plašā nozīmē, tās var būt jauns produkts, jauns process, jauna organizācija vai jauns tirgus. Plašā inovāciju definīcija attiecas gan uz lauku, gan uz pilsētu teritorijām. Tomēr, tā kā lauku apvidos ir mazs iedzīvotāju blīvums un salīdzinoši zems cilvēkresursu un fizisko resursu līmenis, lauku teritorijām ir vajāka saikne ar pētniecības un projektu izstrādes centriem, un tām var būt grūtāk ieviest kardinālas inovācijas, lai gan arī tas, protams, ir iespējams. Lauku teritorijās inovācijas bieži vien var būt arī citur radīto jauninājumu pārņemšana un pielāgošana vietējiem apstākļiem, vietējo, tradicionālo darbības formu modernizēšana kā arī jaunu risinājumu atrašana ieilgušām problēmām, kuras nav izdevies pietiekami labi un ilgtspējīgi atrisināt agrāk. ar citiem politikas pasākumiem.
5. **Integrētās un daudznozaru darbības.** LEADER nav nozaru attīstības programma; vietējai attīstības stratēģijai ir jābūt ar daudznozaru pamatojumu, integrējot vairākas darbības nozares. Vietējās stratēģijās iekļautajām darbībām un projektiem jābūt savstarpēji saistītiem, un tie jākoordinē kā vienots vesels. Integrēšana var attiekties uz darbībām, ko veic vienā nozarē, uz visām programmas darbībām vai uz kādu

darbību kopumu, vai – jo īpaši – uz saiknēm starp dažādiem dalībniekiem un sektoriem ekonomikas, sociālajā, kultūras un vides jomā.

6. **Informācijas tīklu veidošana.** Informācijas tīklu veidošana ietver sasniegumu, pieredzes un zinātības apmaiņu starp LEADER grupām, lauku teritorijām, pārvaldes iestādēm un organizācijām, kas ir iesaistītas lauku attīstībā ES teritorijā, neatkarīgi no tā, vai tās pieder pie tiešajiem LEADER labuma guvējiem. Šādu tīklu veidošana nozīmē labas prakses tālāknodošanu, jauninājumu izplatīšanu un pieredzes pilnveidošanu, pamatojoties uz vietējā lauku attīstībā gūtajām atziņām. Veidojot šādus tīklus, tiek stiprinātas saiknes starp cilvēkiem, projektiem un lauku teritorijām, tādējādi palīdzot pārvarēt izolāciju, kurā atrodas daži lauku reģioni.
7. **Sadarbība.** Sadarbība sniedzas tālāk par tīklu veidošanu. Tā nozīmē, ka vietējā rīcības grupa uzņemas kopīgu projektu ar citu LEADER grupu vai ar grupu, kas izmanto līdzīgu pieeju citā ES dalībvalstī vai pat trešā valstī. Tā var palīdzēt grupām atrisināt noteiktas problēmas vai pievienot vērtību vietējiem resursiem. Piemēram, sadarbība var būt veids, kā panākt kritisko masu, kas vajadzīga konkrētam projektam, lai projekts būtu dzīvotspējīgs, vai veids, kā sekmēt papildinošas darbības, piemēram, LEADER grupu veikta kopīga tirdzniecība dažādos reģionos, kuriem raksturīgi kādi īpaši produkti/ražojumi (piem. kazas piens un siers, vilna, utt.), vai kopīgas tūrisma iniciatīvas, kuru pamatā ir kopīgs kultūras mantojums (tautas mūzika, pirts tradīcijas, maizes cepšana utt.). Sadarbības projekts nav tikai vienkārša pieredzes apmaiņa. Tam ir jābūt konkrētam kopīgam projektam, kura vadību, vēlams, nodrošina ar kopīgu struktūru. Saskaņā ar LEADER iespējami dažādi sadarbības veidi, kas nodrošina sadarbību starp LEADER grupām no vismaz divām dalībvalstīm vai ar tādām grupām no trešajām valstīm, kurās izmanto līdzīgu pieeju.

2.3. VIETĒJĀS RĪCĪBAS GRUPAS

Vietējās partnerības jeb tā sauktās “vietējās rīcības grupas” (VRG) veidošana ir svarīga LEADER pieejas iezīme, kas jau sākotnēji bijusi pieejas pamatā. VRG uzdevums ir izstrādāt un

īstenot vietējo attīstības stratēģiju, pieņemt lēmumus par šīs stratēģijas finanšu resursu piešķiršanu un pārvaldīt tos. VRG ir iedarbīgs līdzeklis ilgtspējīgas attīstības veicināšanā:

- 1) VRG koncentrē un apvieno cilvēkresursus, finanšu u.c. resursus, kas pieejami valsts, privātajā, pilsoniskās sabiedrības un nevalstisko organizāciju sektorā;
- 2) VRG apvieno vietējos dalībniekus kolektīvos projektos un vairāknozaru darbībās, lai panāktu sinerģiju, kopīgu idejisko pamatu un kritisko masu, kas vajadzīga, lai uzlabotu teritorijas ekonomisko konkurētspēju;
- 3) samazinot konfliktu iespējamību un veicinot risinājumu rašanu sarunu ceļā ar apspriežu un debašu palīdzību, VRG pastiprina dialogu un sadarbību starp dažādām lauku teritoriju iedzīvotāju grupām, kuriem bieži ir maz pieredzes kopīgā sadarbībā;
- 4) izmantojot mijiedarbību starp dažādiem partneriem, VRG veicina pielāgošanās un pārmaiņu procesu lauksaimniecības, zivsaimniecības un mežsaimniecības un to produktu pārstrādes nozarē (piemēram, augstvērtīgi produkti, pārtikas aprīte), vides jautājumu integrēšanu lēmumu pieņemšanas procesā, lauku ekonomikas dažādošanu un dzīves kvalitātes uzlabošanu.

VRG darbību nosaka MK noteikumi nr. 125 (10.03.2015.). VRG jāapvieno valsts un privātā sektora partneri, jānodrošina labs līdzsvars starp dažādiem sociālajiem aģentiem un jāpārstāv visas vietējās interešu grupas no dažādiem attiecīgās teritorijas sociālekonomiskiem sektoriem. Lēmumu pieņemšanā VRG ir svarīgi iesaistīt arī privātos partnerus. VRG pieņem lēmumus par vietējās lauku attīstības stratēģijas virzību un saturu un par dažādiem finansējamiem projektiem. Faktiskos maksājumus, pamatojoties uz VRG atlasītiem projektiem, visbiežāk veic nevis VRG, bet LAD, kas pārvalda (administrē) finansējumu.

Nozīmīgākās lauku teritoriju sociāli ekonomiskās grupas, kuras visaktīvāk piedalās vietējās iniciatīvās, ir:

- 1) ražotāju grupas (kas pārstāv lauksaimniekus, darbiniekus, kas nav nodarbināti lauksaimniecībā, un mikrouzņēmumus);
- 2) tirgotāju apvienības;
- 3) iedzīvotāji un viņu vietējās organizācijas;
- 4) vietējie politiķi;
- 5) vides aizsardzības organizācijas;

- 6) kultūras un kopienas pakalpojumu sniedzēji (kultūras namu darbinieki, bibliotekāri utml.), arī vietējo mediju pārstāvji;
- 7) sieviešu organizācijas;
- 8) jaunieši.

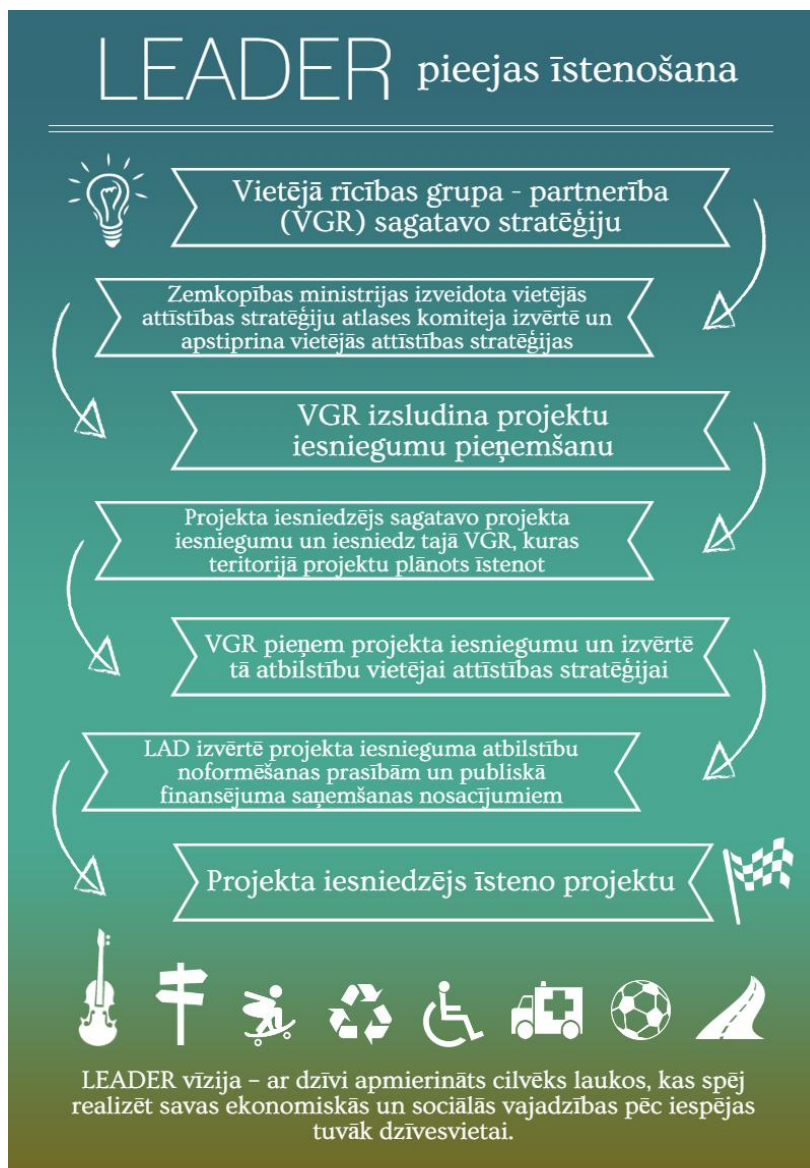
VRG funkcijas ir sekojošas:

- 1) izstrādājot vietējās attīstības stratēģiju apvienot visas ieinteresētās grupas kādā teritorijā;
- 2) saistīt kopā dažādos vietējās attīstības pasākumus;
- 3) izmantot iespējas, ko piedāvā vietējie resursi – dabas vide un kultūrvēsturiskais mantojums, vietējie iedzīvotāji, uzņēmēji, vietējie viedokļu līderi utml.;
- 4) darbojoties vietējās kopienas interesēs, skatīties uz teritorijas kā vienota veseluma attīstību, pārvarot sadrumstalotību, ko rada atsevišķu nozaru attīstības plāni.

VRG ir autonomas lēmumu pieņemšanā un spēj ar jaunu skatījumu raudzīties uz vietējiem resursiem, tās ir atvērtas novatoriskām idejām.

Būtiska VRG iezīme ir līdzvērtīgas partnerības ievērošana organizācijas lēmumu pieņemšanā, kas nosaka, ka integrētās lauku attīstības stratēģijas izstrādē, apstiprināšanā un ieviešanā līdzvērtīgi jāpiedalās pārstāvjiem no vietējām pašvaldībām, uzņēmējiem, vietējās attīstības organizācijām un iedzīvotāju grupām.

VRG ir organizācijas, kuru galvenā funkcija ir izstrādāt vietējās attīstības stratēģiju un mobilizēt lauku kopienas vietējās attīstības stratēģijas realizēšanai un ES finansējumu piedāvāto iespēju izmantošanai - izplatīt informāciju par pieejamo finansējumu, atklātajiem projektu iesniegšanas konkursiem, nodrošināt konsultācijas projektu rakstīšanas procesā, veikt projektu pieteikumu gala variantu izvērtēšanu un to projektu atlasīti uz LAD. (skat. 2.att.).

powered by:
Piktochart
make information beautiful

2.att. LEADER pieejas īstenošana

Avots: <http://www.lad.gov.lv/lv/atbalsta-veidi/projekti-un-investicijas/leader/leader-pieejas-istenosana-2014-2020/>

VRG izstrādā vietējās attīstības stratēģiju, rosina aktīvos kopienas pārstāvjus (indivīdus, organizācijas) sagatavot un iesniegt projektus tās realizācijai. Vietējā attīstības stratēģija ir detalizēts plāns, ko izstrādājusi un apstiprinājusi VRG, apzinot savas teritorijas iedzīvotāju

vajadzības un saskaņojot tās ar kopējām attīstības prioritātēm, kas noteiktas stratēģiskajos attīstības plānošanas dokumentos.

Vietējā attīstības stratēģijā tiek ietverta detalizēta lauku teritorijas situācijas analīze, noskaidrotas un izanalizētas galvenās attīstības problēmas un vajadzības, uz kuru pamata tiek veidota lauku teritorijas attīstības vīzija, noteiktas galvenās prioritātes un paredzētas konkrētas rīcības, kas sekmēs šīs teritorijas attīstību, veicinās inovācijas, stiprinās lauku ekonomiku, nodrošinās pilnvērtīgu lauku iedzīvotāja dzīves kvalitāti. Vietējās attīstības stratēģijas izstrādes gaitā ir svarīgi identificēt teritorijā nozīmīgākās sociālās grupas un to vajadzības, jo lauku attīstības politikas ietvaros tiek risinātas visu lauku iedzīvotāju problēmas. Citiem vārdiem – LEADER ietvaros realizēto pasākumu mērķgrupas jeb labuma guvēji ir visas konkrētās teritorijas iedzīvotāju grupas.

Vietējā attīstības stratēģija tiek īstenota projektu veidā un tās īstenošanai LAP ir iespēja piesaistīt atbalstu no ELFLA un EZF līdzfinansētiem pasākumiem.

VRG ir iesaistīta plašā lauku attīstības aģentu tīklā, ko veido gan sadarbības partneri (aktīvās sociāli ekonomiskās grupas, pašvaldības, vietējie politiķi u.c.), gan valsts pārvaldes institūcijas, kas realizē lauku politiku (uzrauga un finansē konkrētu politikas pasākumu realizāciju - ZM, LAD), gan arī labuma guvēji no realizētajiem pasākumiem – konkrētu pasākumu mērķgrupas un visi teritoriju iedzīvotāji kopumā.

Šī sadaļa tiks papildināta pēc MK noteikumu pieņemšanas

3. VRG KĀ ORGANIZĀCIJAS PAŠNOVĒRTĒJUMS

VRG darbības pašnovērtējums ļauj paredzēt iespējamās neveiksmes un tās novērst jau savlaicīgi, tādā veidā pilnveidojot VRG darbību. Pašnovērtējuma objekts šajā gadījumā ir pati VRG kā organizācija, tās darbība. Iegūto informācija var izmantot turpmāko VRG darbību plānošanā un īstenošanā.

Var novērtēt gan kopējo VRG darbību, gan arī tikai kādu atsevišķu VRG darbības aspektu. Nākamajās nodaļās raksturosim arī VAS un VRG darbības projektu realizācijas pašnovērtējumu. Ne vienmēr ir nepieciešams veikt pilnu VRG darbības novērtēšanu. Var izvērtēt tikai atsevišķus VRG darbības elementus, ja ir konstatētas kādas problēmas konkrētā darbības jomā. Izvērtējuma

mērķa un fokusa formulējums ir viens no pirmajiem pašnovērtējuma soļiem, kurā tad arī nosaka, uz kuriem elementiem koncentrēties, kādus VRG darbības aspektus pilnveidot. Daļējo novērtēšanu var veikt tad, ja ir nolemts, ka pilnā novērtēšana nav nepieciešama. Abi novērtēšanas veidi var viens otru papildināt. Daļējās novērtēšanas piemēri:

- VRG administrēšana un finansēšana;
- VRG akceptēto projektu realizācija;
- VRG akceptēto projektu sniegtie ieguvumi un rezultāti;
- VRG akceptēto projektu rezultātu efektivitāte u.c.

Sistemātiska pieeja novērtēšanas procesam garantē tās kvalitāti. Viens no svarīgākajiem novērtēšanas instrumentiem ir novērtēšanas plāns, kurā formulēti novērtēšanas mērķi, uzdevumi to sasniegšanai un nepieciešamie resursi, kā arī apsvērumi par to, kādi dati nepieciešami, ar kādām metodēm tie tiks iegūti un kā analizēti. Novērtēšanas process ir jābalsta uz vienotiem novērtēšanas standartiem:

1. **Pielietojamība.** Novērtēšanas plānam ir jābūt pielietojamam – tam ir jāsekmē katras iesaistītās grupas vajadzību apmierināšana, tāpat arī jābūt pieejamai novērtējuma laikā gūtajai informācijai, kas varētu noderēt nākamo projektu realizēšanā.
2. **Iespējamība.** Novērtēšanai ir jābūt konkrētai, tajā jāizmanto pieejami, reāli iegūstami dati.
3. **Novērtējuma ētika.** Novērtēšana ir jāveic saskaņā ar pastāvošajiem likumiem un MK noteikumiem, nepārkāpjot ētiskās prasības attiecībā gan pret tiem, kas ir iesaistīti novērtēšanas procesā, gan attiecībā pret tiem, kurus ietekmēs novērtēšanā iegūtie rezultāti.
4. **Precizitāte un objektivitāte.** Novērtējumam ir jāizmanto ticama un precīza informāciju par izvērtējamajiem VRG darbības aspektiem.

Pašnovērtējuma gaitā jānovērtē arī VRG komunikācija ar vietējo kopienu, informācijas sniegšanas kvalitāte, VRG dalībnieku vajadzības paaugstināt kvalifikāciju, konstatējot nepilnīgas zināšanas kādā jomā.

Lielāko daļu darba pašnovērtējuma gaitā veic paši VRG dalībnieki, tomēr var veidoties situācijas, kad ar pašu resursiem un kompetenci nepietiek. Nepieciešamības gadījumā pašnovērtējuma procesā var piesaistīt arī ekspertus, kas veic tehniskus uzdevumus pašnovērtējuma sagatavošanai (piemēram, iegūst un apkopo informāciju), lai nodrošinātu pēc iespējas objektīvāku vērtējumu. Pašnovērtēšanas procesā ir nepieciešams ņemt vērā objektīvos (ar kvalitatīvajām vai kvantitatīvajām pētniecības metodēm novērtējamus) faktorus, kas ir raksturīgi katrai atsevišķajai situācijai, kā arī apstākļus, kas ir raksturīgi konkrētajai videi, kopienai, kurā VRG darbojas.

Pašnovērtējumu bieži vien ir lietderīgi veikt arī tad, ja vietējās attīstības stratēģijas realizācija nav pabeigta, bet šķiet, ka tās realizācijas process nenotiek vēlamajā virzienā. Ņemot vērā pašnovērtējuma rezultātus, šajā posmā vēl var veikt zināmas korekcijas. Šajā gadījumā ir svarīgi izvērtēt jau sasniegtos rezultātus, izvērtēt to ilgtspēju, jo jāņem vērā, ka ne katrs rezultāts, kas uz doto brīdi liekas izdevies, ir ilgtspējīgs un nākotnē varētu tikt vērtēts pozitīvi. Veicot pašnovērtējumu no šīs perspektīvas, iespējams veikt uzlabojumus projektā, lai sasniegtu ilgtspējīgus mērķus kas sniegs labumu arī pēc projekta noslēguma.

Pašnovērtējums visefektīvāk norit VRG, kuras dalībnieki ir savstarpēji solidāri un pozitīvi noskaņoti, izprot, cik nozīmīgi ir kopā mācīties un paaugstināt komandas darba efektivitāti.

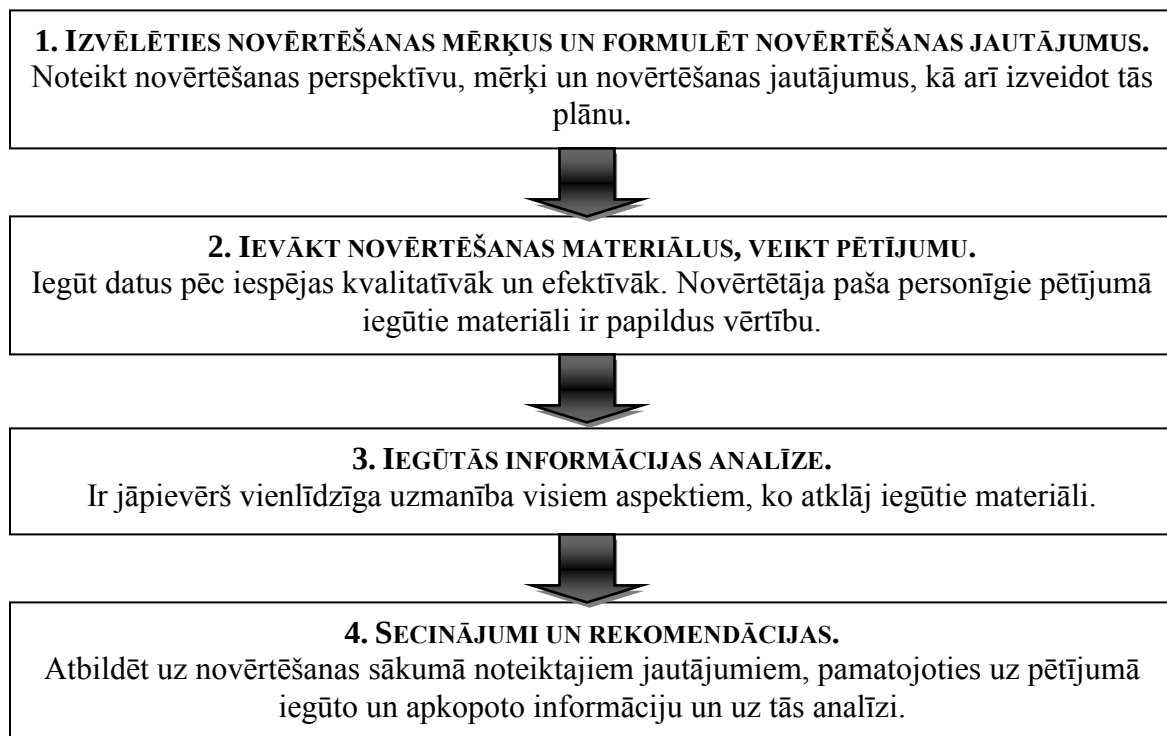
Pašnovērtējumam nepieciešamā izpēte var tikt definēta kā informācijas iegūšana, analizēšana un interpretēšana par stratēģijas realizāciju, izdevumiem/ieguldījumiem un rezultātiem/ieguvumiem. Visā šī informācijas iegūšana ir jāveic pēc noteiktas shēmas, lai visiem būtu skaidri novērtēšanas kritēriji, tātad arī novērtēšanas process. Novērtēšanas procesā atkarībā no konkrētiem mērķiem, noteiktās situācijas var izmantot dažādas metodes.

4. VRG PAŠNOVĒRTĒJUMS: SOLI PA SOLIM

Atkarībā no tā, kādi ir pašnovērtējuma mērķi, mainās tā fokuss. Ja pašnovērtējums ir vērsts uz VRG darbības novērtējumu, galvenais jautājums ir „Kas notiek, kad process notiek?” Šāda veida pašnovērtējums paredz daudzveidīgu kvalitatīvo informācijas iegūšanas un analīzes metožu pielietojumu. Šāda veida pašnovērtējumu parasti izmanto starpposma novērtēšanai.

Ja pašnovērtējums ir vērsts uz VRG darbības rezultātu, paredzamās ietekmes un ieguvumu izvērtējumu, tā gaitā tiek meklēta atbilde uz jautājumu „Kāda veida rezultāti, ieguvumi un ietekme ir radīta projekta rezultātā?”. Šī pieeja parasti tiek pielietota *ex-post* novērtēšanā. Praksē abas šīs pieejas saplūst, atbilstoši konkrētā projekta novērtēšanas mērķiem.

Pašnovērtēšana sastāv no četrām secīgām fāzēm, no kurām katra var tikt vēlreiz pārbaudīta un konkretizēta pat novērtēšanas gaitā (skat.3.att.).

3.att. Pašnovērtēšanas četras fāzes.

Avots: Keränen, 2004

4.1. NOVĒRTĒŠANAS NOSACĪJUMU NOTEIKŠANA UN JAUTĀJUMU FORMULĒŠANA

Šīs novērtēšanas fāzes galvenie mērķi ir:

1. Noteikt novērtēšanas mērķi, rezultātu pielietojumu. Šajā pašnovērtējuma stadijā ir jāatbild uz jautājumu „Kāpēc tiek veikts šis novērtējums?” (piemēram, lai novērtētu

VRG darbību kopumā; lai novērtētu VRG un vietējās kopienas saikņu efektivitāti u.tml.)

2. Noteikt novērtējuma objektu – ir jāatbild uz jautājumu „Kas tiks novērtēts?” (piemēram, VRG struktūras efektivitāte; VRG darbības efektivitāte; VRG sniegtās informācijas kvalitāte, mērķgrupu interešu realizācija un iesaiste u.tml.)
3. Jāformulē konkrētus novērtējuma jautājumus, vadoties pēc novērtējuma kritērijiem (skat. tālāk šajā nodaļā, 5.un 6. nodaļā).

Lai sasniegtu šos mērķus novērtēšanas procesā, var palīdzēt atbildes uz jautājumiem:

1. Kāds ir novērtēšanas mērķis un paredzamais apjoms? (Cik plašs novērtējums ir nepieciešams?)
2. Kas ir novērtēšanas objekts? (Tik novērtēts process vai gala rezultāts, vai arī abi kopā?)
3. Kura VRG darbības joma ir jānovērtē? (administratīvais aparāts, finanšu izlietojums, projekta realizēšanā veikto darbību efektivitāte, attīstību sekmējošie vai kavējošie faktori u.c.)
4. Uz kādiem jautājumiem paredzēts saņemt atbildes novērtējuma rezultātā?
5. Kā tiks izmantoti novērtējuma rezultāti:
 - tiks sagatavoti ieteikumi iespējamajiem labojumiem un rekomendācijas;
 - jaunas informācijas un izpratnes iegūšana ;
 - neatkarīga viedokļa radīšana un izplatīšana.

Kopumā šajā novērtēšanas fāzē iegūtā informācija ļaus veikt analīzi turpmākam novērtējumam. (rezultātus var apkopot tabulā, kam par paraugu ir 1.tabula):

1.tabula.

Novērtēšanas nosacījumu un jautājumu formulēšanas piemērs

Novērtēšanas pozīcijas	Iespējamie varianti
Novērtēšanas mērķis un rezultātu izmantošana	<i>(Piemērs)</i> 1. <i>Kopienas apmierinātība ar VRG darbību.</i> 2. <i>Kopienas informētība par ES projektu iespējām.</i>

	3. VRG darbības efektivitāte projektu izvērtēšanā. 4. u.tml.
Jautājumi, uz kuriem ir jāatbild novērtēšanas gaitā	(Piemērs) 1. Cik informēta ir kopiena par VRG darbību? 2. Kādi uzlabojumi ir veicami, lai uzlabotu VRG darbību? 3. Kādas būtu turpmākās darbības VRG darbības ilgtspējīgas darbības nodrošināšanai? 4. u.tml.
Novērtējuma rādītāji (kritēriji)	(Piemērs) 1. Kopienas informētība. 2. Kopienas apmierinātība. 3. VRG darba efektivitāte. 4. u.tml.

4.2. NOVĒRTĒŠANAS DATU VĀKŠANA

Šīs fāzes mērķi ir:

1. Apzināt visus pieejamos materiālus, kuru analīze sniegtu iespēju atbildēt uz pirmajā fāzē formulētajiem jautājumiem.
2. Noskaidrot, kādi dati vēl ir nepieciešami, kā tos iegūt, lai veiktu novērtējumu.
3. Izvērtēt nepieciešamo datu apjomu, ņemot vērā pieejamos finansiālos, materiālos un cilvēkresursus.

Vācot informāciju pašnovērtējuma vajadzībām, ir jāņem vērā vairāki aspekti:

1. Kas piedalīsies novērtēšanā (projekta mērķagrupas, projekta plānotāji un izpildītāji; VRG, finansētāji, sadarbības partneri)? (VRG administratīvais aparāts, visi VRG dalībnieki, VRG iesaistītās NVO u.tml.)?

2. Kā novērtēšanas procesā tiks izvērtēti un ņemti vērā dažādo dalībnieku viedokļi, motivācija un loma VRG darbībā? Vai tiks veikta visu teritorijas iedzīvotāju anketēšana; tiks noteikts reprezentatīvs kopienu raksturojošs modelis, procentuāli sadalot nepieciešamo dažādu cilvēku skaitu, kuram ir jāiesniedz anketas u.tml.?
3. Kāds labums no līdzdalības novērtēšanā var būt tās dalībniekiem? Kādas problēmas viņi var novērtēšanas/pētījuma laikā identificēt? (jāuzzina, kādus labumus vēlas noteiktā iesaistītā mērķa grupa un jācenšas rast saikni starp šo cilvēku piedalīšanos novērtēšanā un turpmāko paredzamo situācijas uzlabošanas viņu interesējošā sfērā)
4. Kādi kvalitatīvie un kvantitatīvie dati ir pieejami un kādi vēl ir jāiegūst? (vai ir pieejami kādi jau iepriekš veikti pētījumi, anketēšanas rezultāti, interviju materiāli, statistikas dati u.tml.)
5. Kādi indikatori raksturo novērtējamos procesus un kādas metodes var tikt izmantotas, lai iegūtu datus, kas ir nozīmīgi novērtēšanai? (vai ir nepieciešams veikt fokusgrupu diskusijas, apjomīgu anketēšanu, intervijas ar ekspertiem u.tml.)

Apkopojot visu iepriekš minēto, 2.tabulā tiek atspoguļoti iepriekš minētie pieci jautājumi, kurus kopumā var apvienot trīs pozīcijās:

2.tabula.

Novērtēšanas materiāla/datu vākšana

<i>Izstrādāts datu vākšanas plāns, kā arī noteiktas par datu iegūšanu atbildīgās personas</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. Apzināt pētījumā iesaistītās grupas un to sadalījums izlases veidošanā. 2. Apzināt iespējamus respondentus. 3. Veikt fokusgrupu diskusiju. 4. u.tml.
<i>Jāapzina visi jau pieejamie materiāli, iepriekš veikti novērtējumi, aptaujas, ir pieejami dažādi citiem mērķiem apkopoti dati</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. Anketēšanas rezultāti. 2. Interviju rezultāti. 3. Iepriekšējo novērtējumu rezultāti. 4. u.tml.
<i>Dati, kas vēl ir jāiegūst: datu iegūšanas plāns, instrumentārijs - t.sk., interviju shēmas,</i>	<i>(Piemērs)</i>

<i>anketas paraugs un tās izplatīšanas stratēģijas.</i>	1. <i>Fokusgrupu diskusijas ar visu kopienas grupu pārstāvjiem.</i> 2. <i>Vizuālie materiāli.</i> 3. <i>Tūristu aptaujas rezultāti.</i> 4. <i>u.tml.</i>
---	---

4.3. IEGŪTO DATU ANALĪZE

Šīs fāzes galvenais mērķis ir: izanalizēt materiālus, izveidojot kopsavilkumus, lai tos būtu iespējams interpretēt, kā arī būtu iespējams atklāt dažāda veida sakarības (korelācijas starp mainīgajiem lielumiem) .

Jautājumi, kas ir jā sagatavo pirms datu analīzes veikšanas, ir šādi:

1. Kādi paņēmieni un kādas profesionālās iemaņas var izmantot, lai iegūtu kvalitatīvos vai kvantitatīvos datus? (Jāizvērtē, vai VRG var saviem spēkiem veikt pētījumu un iegūt nepieciešamos datus. Ja tas nav iespējams, datu ieguvei var piesaistīt ārējus ekspertus, — var arī apzināt, kādas zināšanas — ir nepieciešamas un tās apgūt.)
2. Kā tiks iegūti un pēc tam arī apstrādāti kvalitatīvie vai kvantitatīvie dati? (Jāizplāno, kā tiks iegūti, piemēram, anketēšanas rezultāti — vai kopienas pārstāvji tiks aptaujāti dzīvesvietās, vai anketas tiks izplatītas pa pastu, ievietota interneta vidē, vai tiks veikta telefonaptauja.)
3. Kā tiks apkopoti iegūtie dati un kā pētījums (tā rezultāti) tiks prezentēts? (Ir jāizplāno, vai pētījuma rezultāti tiks prezentēti visai kopienai, amatpersonām vai tie tiks izmantoti iekšēji VRG.)
4. Kas sagatavos secinājumus un izstrādās rekomendācijas, pamatojoties uz šo analīzi? (Pēc tam, kad iegūtie dati ir apkopoti un prezentēti, ir nepieciešams izstrādāt secinājumus un rekomendācijas, kas tiks izmantotas turpmākajā VRG darbībā. Jāizvērtē, vai būs nepieciešams piesaistīt ārējo ekspertu. Ārējā eksperta piesaiste pieļaujama tikai tehnisku darbību veikšanai, lai nodrošinātu datu ieguves un analīzes metožu korektu pielietojumu, piemēram, aptaujas

instrumenta izstrādi, datu kārtošanu un analīzi, vērtēšanu atstājot strikti VRG un iesaistīto pušu ziņā.)

5. Vai publiski būs pieejami arī visi novērtēšanas procesa analītiskie materiāli (anketa, tās rezultāti, interviju transkripti u.tml.) vai arī tikai kopējais rezultāts, pārējo paturot kā konfidenciālu informāciju?

Divi galvenie kopējie punkti ir nosakāmi šajā novērtēšanas fāzē:

3.tabula.

Iegūto materiālu analīzes piemērs

<i>Visaptveroša un sistemātiska iegūto datu analīze un to pārveidošana tādā veidā, lai tie būtu izprotami.</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. Anketēšanas rezultātu vizualizēšana grafiku un tabulu veidā. 2. Interviju ierakstu pārveidošana transkriptos. 3. Fokusgrupu diskusiju pārveidošana transkriptos. 4. u.tml.
<i>Nozīmīgākos rezultātus un atklājumus prezentēt ikvienam viegli izprotamā formā (saprotami grafiki, tabulas un klasifikatori).</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. Anketēšanas rezultātu apraksts saistošā tekstā. 2. Interviju rezultātu apraksts saistošā tekstā, minot arī zīmīgākos citātus. 3. Fokusgrupu diskusiju rezultātu apraksts saistošā tekstā, minot arī zīmīgākos citātus. 4. u.tml.

4.4. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Secinājumu un ieteikumu izstrādes fāzes galvenie mērķi ir:

1. Atbildēt uz novērtēšanas jautājumiem, kas tika formulēti pirmajā novērtēšanas fāzē.
2. Veikt iegūtā empīriskā materiāla interpretāciju, lai pēc iespējas objektīvāk izprastu izvērtējamos procesus.
3. Apkopot visus galvenos secinājumus, lai varētu izstrādāt ieteikumus (rekomendācijas), kas uzlabotu turpmāko VRG darbību.

4. Formulēt novērtēšanā iegūtos rezultātus tā, lai tie ir izprotami ik vienam, kas ir ieinteresēts šajos rezultātos un rekomendācijās.

Lai sasniegtu šos mērķus, var tikt izvirzīti šādi jautājumi:

1. Kas un kādā veidā diskutēs par iegūtajiem rezultātiem un pamatojoties uz tiem izstrādās rekomendācijas?
2. Kā rekomendācijas tiks pielietotas praksē? (Jāizvērtē, vai novērtēšanas rezultātā gūtie rezultāti vispār būs lietderīgi. Ja tie būs lietderīgi, ir jānorāda tās jomas sfēras un pasākumi, kurās gūtās atziņas ir piemērojamas.)
3. Kā rezultāti, secinājumi un rekomendācijas tiks izplatīti gan pētnieku/novērtētāju grupas iekšienē, gan uz āru? (Jāizplāno, vai visa iegūtā informācija tiks apkopota drukāta pašnovērtējuma ziņojuma, elektroniskās publikācijas veidā vai apjomīga raksta veidā vietējā laikrakstā. Tāpat arī ir jānosaka tas, kur tiks izplatīti gūtie rezultāti un uz to pamata veiktie secinājumi kuras cilvēku grupas – visā kopienā, mērķgrupām, pašvaldības amatpersonām, citām VRG, vai tie paliks tikai pašas VRG, kurā tika veikta novērtēšana, rīcībā.)

Novērtējuma pēdējās fāzes rezultātiem ir jābūt sekojošiem:

4.tabula.

Secinājumi un ieteikumu apkopojuma piemērs

<i>Secinājumi un uz tiem balstoties izstrādātās rekomendācijas un instrukcijas mērķgrupām</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. <i>Nepieciešama lielāka jauniešu iesaistīšana VRG darbībā.</i> 2. <i>Nepieciešama augstāka informētība lauku rajonos dzīvojošo cilvēku starpā.</i> 3. <i>Nepieciešams lielāks atbalsts projektiem, kas ir saistīti ar kultūras pasākumu daudzveidošanu.</i> 4. <i>u.tml.</i>
<i>Citi secinājumi, zināšanas, kas tika iegūtas novērtēšanas laikā, kā arī nepieciešamība pēc papildus novērtēšanas un no jauna identificētie jautājumi, kas radās novērtēšanas laikā.</i>	<i>(Piemērs)</i> 1. <i>X pagastā darbojas aktīva sieviešu biedrība, kas ir gatava aktīvāk iesaistīties</i>

	<i>vietējas kopienas attīstības procesos.</i> 2. <i>Vietējais amatnieks ir attīstījis daudzpusīgus sakarus ar Lietuvas un Igaunijas amatniekiem.</i> 3. <i>Nepieciešams vairāk uzzināt par vietējo uzņēmēju iespējām attīstīt sadarbību ar citu VRG teritorijā strādājošajiem uzņēmējiem.</i> 4. <i>u.tml.</i>
--	---

Pašnovērtēšanu var būtībā uzskatīt par līdzdalības novērojumu, kur pats pētnieks ir arī pētāmais. Šāda procesa realizēšanā var izmantot šādus paņēmienus:

- 1) veikt tiešas intervijas, kas var būt arī kā padziļinātas sarunas;
- 2) noorganizēt visa kolektīva vai nelielas grupas diskusiju, kuras pamatā būs līdzvērtīgi dialogi;
- 3) izveidot interneta platformu, kurā būtu iespējams izteikt savus ieteikumus, komentārus, kritiku;
- 4) veikt izzinošas ekskursijas, noteiktu objektu apmeklējumus, lai kopīgi apspriestu rezultātus, kā arī novērtētu savu darbu šī rezultāta sasniegšanā.

Kopumā var secināt, ka pašnovērtēšanas process ir loģiskā secībā organizēts darbs, kas paredz gan dažādu cilvēku, gan dažādu metožu pielietojumu, kam visam kopumā ir jānoved pie noteiktā mērķa sasniegšanas. Pašnovērtēšanas process notiek vairākās stadijās, kuras secīgi izejot VRG iegūst informāciju par savu darbību, tās rezultātiem. Uz šīs informācijas pamata var tikt izstrādāti secinājumi un rekomendācijas, kas būs lietderīgi ne tikai konkrētajai VRG, bet, iespējams, arī citām VRG un kopienām.

5. VRG DARBĪBAS VAS REALIZĀCIJĀ PAŠNOVĒRTĒJUMS

VRG darbības mērķis ir vietējās attīstības stratēģijas (VAS) realizācija. Arī tā var būt pašnovērtējuma objekts. Šajā gadījumā pašnovērtējumu var sadalīt divās daļās. Pirmajā šī VRG darbības aspekta pašnovērtējuma daļā svarīgākie kritēriji ir VRG darbības atbilstība Eiropas

Savienības, nacionālā un vietējā (pašvaldību) līmeņa attīstības plānošanas dokumentos noteiktajām stratēģiskās attīstības prioritātēm:

1. **VRG darbības izvērtējums no ES līmeņa stratēģiskās attīstības plānošanas dokumentos definēto prioritāšu perspektīvas.**
2. Izejot no nacionālo stratēģiju perspektīvas ieteicams **izvērtēt VRG darbības virzību uz attīstības vīziju un iespējamo prioritāšu sasniegšanu.**
3. **VRG darbības izvērtējums no lauku attīstības politiskajos dokumentos izvirzīto attīstības prioritāšu perspektīvas.**

Otrajā daļā galvenais uzsvars ir uz VRG darbības stratēģijas īstenošanā pašnovērtējumu. Šeit ir svarīgi novērtēt:

- 1) VRG darbības VAS realizācijā progresu;
- 2) mērķgrupu apmierinātību un atgriezenisko saiti par VRG realizētajiem pasākumiem šo grupu vajadzību apmierināšanā;
- 3) mērķa grupu (*stakeholders*) ietekmi (līdzdalību) VRG darbībā;

VRG pašnovērtējums par VAS noteikto attīstības prioritāšu atbilstības augstāka līmeņa attīstības plānošanas dokumentos noteiktajām prioritātēm praksē tiek veikts, meklējot atbildes uz novērtējuma jautājumiem (piemērus skat. 7.nodaļā):

- *Kuras no augstāka līmeņa attīstības plānošanas dokumentos (ES līmeņa dokumentos, LAP) noteiktajām prioritātēm **nav aktuālas** konkrētās VRG darbības teritorijā? Kāpēc?*
- *Kuras no augstāka līmeņa attīstības plānošanas dokumentos (piem., LAP, novada attīstības stratēģija) noteiktajām prioritātēm **ir aktuālas** konkrētās VRG darbības teritorijā? Kāpēc?*

Progresu VAS realizācijā raksturo atbildes uz šādiem jautājumiem:

- *Vai pastāv atbilstība starp VAS noteiktajiem prioritārajiem mērķiem un pasākumiem, kas plānoti to sasniegšanai? (Vai realizējot šos pasākumus var sasniegt mērķus?)*
- *Vai katrs pasākums atbilst kādam no mērķiem? Vai visi mērķi „nosegti” ar atbilstošiem pasākumiem?*

Mērķgrupu iesaisti VRG darbībā raksturo atbildes uz šādiem jautājumiem:

- *Vai pasākums apmierina kādas mērķgrupas vajadzības? Vai plānotie pasākumi kopumā aptver visas identificētās mērķgrupas un to vajadzības? Kuras mērķgrupas nav aptvertas? Kuras vajadzības nav „nosegtas”? Kā tiek uzturēta atgriezeniskā saite ar mērķgrupām par to vajadzību apmierināšanai realizēto pasākumu efektivitāti? Vai realizētie pasākumi tiešām apmierina šo grupu vajadzības?*
- *Vai VRG darbojas mērķrupu pārstāvji?*

Šādu pašnovērtējumu var ļoti vienkārši veikt un sniegt pat to pārskatu apkopujošu tabulu veidā. Lielākā daļa jautājumu paredz apstiprinošu vai noliedzošu (jā/nē) atbildi. Izvērstāka analīze nepieciešama, lai atbildētu uz jautājumiem „Kāpēc?” un noskaidrotu mērķgrupu viedokli (apmierinātību ar projektu rezultātiem, novērtētu atgriezenisko saiti). Šajos gadījumos viedokļu noskaidrošanai var izmantot fokusgrupas diskusijas (skat. 7.nodaļā).

6. PAŠNOVĒRTĒJUMS PAR VRG DARBĪBU PROJEKTU REALIZĀCIJAS PROCESOS

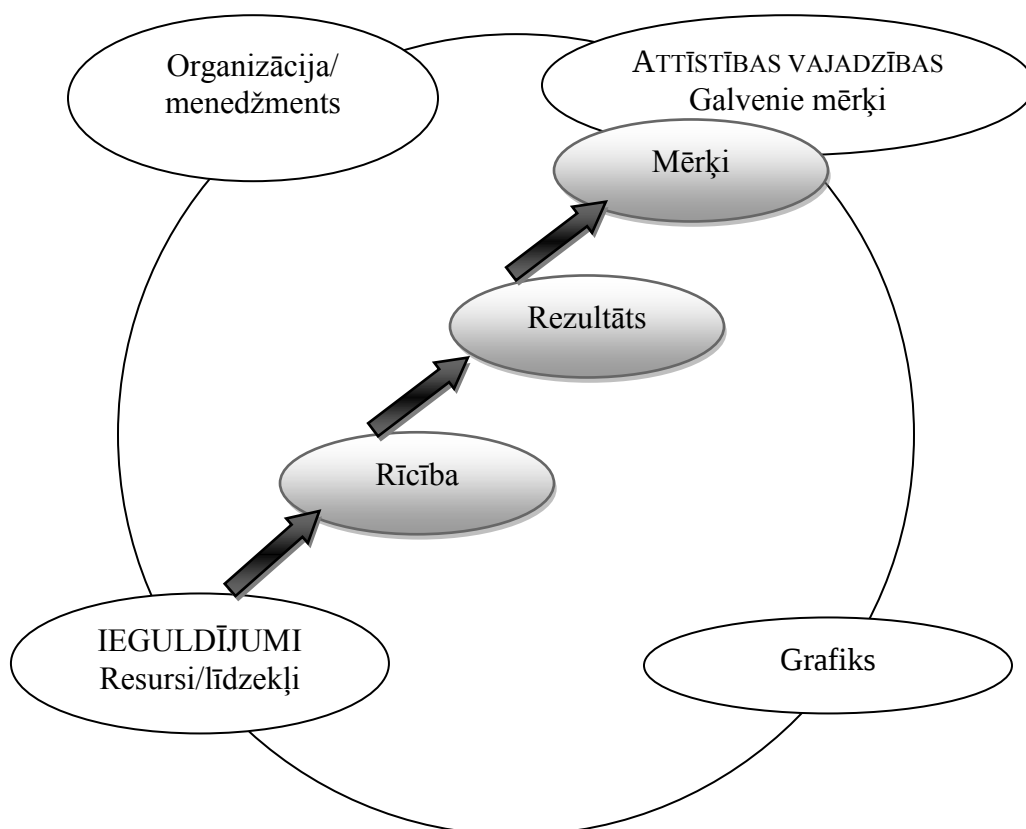
Vietējās attīstības stratēģijas tiek realizētas projektu veidā, tādēļ VRG darbības nozīmīgu daļu veido kopienas iedzīvotāju un resursu mobilizācija projektu sagatavošanai un realizācijai. Lai izprastu, kādas funkcijas un kā veic pati VRG, ir svarīgi izprast, kāda ir projektu realizācijas loģika. Viens no vienkāršākajiem veidiem, kā praksē novērtēt VRG darbību, ir akceptēto un realizēto projektu apkopojums, izvērtējot tos no projektu sagatavošanas, atlases un realizācijas uzraudzības perspektīvas. VRG darbības ietvaros iesniegto projektu skaits var būt visai ievērojams, pie tam šie projekti var būt dažādās realizācijas stadijās (projekta cikla fāzēs).

Projektu ciklu veido plānošanas, finansēšanas un projekta realizācijas gaitā radušos rezultātu secīga plūsma. Šie cikli kopumā veido pieredzi, kas nosaka to, vai programma ir bijusi sekmīga. Atsevišķa projekta ciklu veido sešas fāzes, kurās VRG ir nozīmīga loma:

1. Ideju ģenerēšanas fāze, kuras laikā projekta ideja tiek samērota ar VRG izstrādātās vietējās attīstības stratēģijas mērķiem.
2. Projekta plānošanas fāze, kuru pārsvarā veic projekta pieteicējs.
3. Projekta novērtējums, kuru veic programmas finansētāji un administratori (LAD).

4. Lēmuma pieņemšana par finansēšanu, ko veic galvenais finansējuma administrētājs (LAD), pamatojoties arī uz VRG priekšlikumiem.
5. Projekta īstenošanas un monitoringa fāze, kuru veic projekta īstenotāji – pārsvarā, projekta pieteicēji.
6. Īstenošanas procesa novērtējums – tā efektivitātes un/vai ietekmes novērtējums, ko var veikt gan pats projekta pieteicējs (veicot pašnovērtējumu), gan finansētājs, gan ārējs vērtētājs, kā arī visi šie cilvēki kopā. VRG pašnovērtējumā vajadzētu apkopot informāciju par realizēto projektu īstenošanas procesa novērtējumu.

Projekts ir unikālu rīcību kopums, kas ir izstrādāts, lai sasniegtu noteiktu mērķi. Projekta aktivitāšu apjoms, kvalitāte un izpildes grafiks, kā arī tā izmaksas ir iepriekš noteiktas. Projekta kopējā struktūra un tās projekta daļas, kas var tikt izvērtētas ir atspoguļotas 4.attēlā :

4.att. Projekta realizācijas process no ieguldījumiem līdz mērķu sasniegšanai.

Avots: Keränen, 2004

Katrs projekta pieteikums ietver pašnovērtējuma elementus. Sagatavojot projekta pieteikumu, tā iesniedzēji argumentē projekta realizācijas nepieciešamību un iespējas. Projekta pieteikums ietver visas svarīgākās to raksturojošās pozīcijas, faktiski tas ir projekta pašnovērtējums, kurā obligāti jāietver:

1. Attīstības vajadzības, mērķi un cēloņsakarības to sasniegšanai.
2. Organizācijas un tās menedžmenta struktūra projekta izpildes laikā.
3. Projektā investējamie resursi/līdzekļi.
4. Projekta laikā veiktās darbības, to rezultāts un ietekme uz mērķgrupu.
5. Kopējais projekta grafiks/režīms.

Veicot projekta novērtēšanu, VRG papildus ir jāveic projekta novērtējums no vietējās attīstības stratēģijas realizācijas perspektīvas, ņemot vērā sekojošus aspektus:

- **Nozīmīgums.** Cik nozīmīgi ir projekta mērķi realizējot konkrētā novada attīstības plānus? Vai projekta rezultāti atbilst gan specifiskajiem, gan vispārīgajiem **VAS** mērķiem?
- **Produktivitāte.** Vai projektu realizējot tiks sasniegti plānotie mērķi?
- **Efektivitāte.** Vai projekta realizācija ir ekonomiski efektīva?
- **Lietderība.** Vai programmas rezultāti, sniegtie ieguvumi atbilst mērķgrupas vajadzībām?
- **Ilgspēja.** Cik ilgtspējīgi būs programmas pozitīvie rezultāti pēc programmas beigām?

Nedrīkst aizmirst to, ka katrs projekts tiek realizēts konkrētā vietā, konkrētās kopienas ietvaros, kas pamatojas uz vietējo pašvaldības attīstības stratēģijās definētajiem mērķiem – katram projektam ir jābūt izstrādātam konkrētas teritorijas attīstības vajadzībām. Līdz ar to ir nepieciešams ņemt vērā konkrētā projekta kontekstu. Lai gan katram projektam ir nepieciešams īpašs novērtējums, tomēr visu projektu novērtēšanā ir jābūt kopīgiem novērtēšanas kritērijiem. Novērtēšana prasa rūpīgi plānot, kādas novērtēšanas un informācijas iegūšanas metodes tiks pielietotas, saprast, kādas ir mērķa grupu intereses, kā arī paredzēt skaidru paredzamo rezultātu atspoguļojumu un priekšstatu par to, ka iegūtā informācija tiks izmantota turpmākajā darbā.

VRG darbības projektu realizācijas procesā pašnovērtējumā galvenā uzmanība jāpievērš tam, kā ir organizēts projektu novērtēšanas process - vai atbalstītie projekti aptver visus vietējās

attīstības stratēģijās izvirzītos mērķus, vai aptver mērķgrupas un apmierina būtiskās to vajadzības, vai projekti atbilst izvirzītajiem mērķiem, vai ar izvēlētajām rīcībām projekti mērķus sasniedz. Pašnovērtējumā nav jāiekļauj katra iesniegtā/atbalstītā/noraidītā projekta detalizēts izvērtējums, bet jāiegūst kopsavilkums par to, cik caurskatāms ir projektu novērtēšanas process, cik objektīvi ir vērtēšanas kritēriji, cik lielā mērā atbalstītie projekti nodrošina pēc iespējas pilnvērtīgu vietējās attīstības stratēģijā izvirzīto mērķu sasniegšanu. Īpaši svarīgi izvērtēt situācijas, kad vietējai attīstībai svarīgos darbības virzienos netiek iesniegti/atbalstīti/ tiek regulāri noraidīti projekti. Pašnovērtējuma mērķis šajā posmā ir iegūt secinājums par to, kā pilnveidot projektu atlases un realizācijas uzraudzības procesu – ko un kā darīt, lai veiktu nepieciešamos pilnveidojumus.

Līdzīgi kā vērtējot VAS noteikto attīstības prioritāšu atbilstību augstāka līmeņa attīstības plānošanas dokumentos noteiktajām prioritātēm, pašnovērtējumu par VRG darbību projektu realizācijā var veikt formulējot novērtējuma jautājumus un atbildes apkopojot tabulās.

Daļa novērtēšanas jautājumu (par projektu atbilstību VAS mērķiem utt., skat. 5.nodaļu) pārklājas ar iepriekšējā sadaļā minētajiem. Tie nav jāuzdod atkārtoti, ja tiek veikts pilns VRG darbības pašnovērtējums. Ja tiek vērtēts tikai VRG darbs projektu realizācijā, tad, protams, ir svarīgi saņemt atbildes uz visiem jautājumiem. Papildus jānoskaidro atbildes uz jautājumiem:

Vai ir izstrādāti vienoti projektu vērtēšanas kritēriji?

Vai projektu vērtēšanas process ir caurskatāms?

Ļoti svarīgi ir veikt noraidīto projektu analīzi un noskaidrot, kāpēc netiek iesniegti/tiek noraidīti projekti kādu VAS prioritāšu realizācijai. Šajos gadījumos viedokļu noskaidrošanai var izmantot fokusgrupas diskusijas, dokumentu analīzi. Lielākā daļa jautājumu paredz apstiprinošu vai noliedzošu (jā/nē) atbildi.

7. NOVĒRTĒŠANĀ IZMANTOJAMĀS METODES

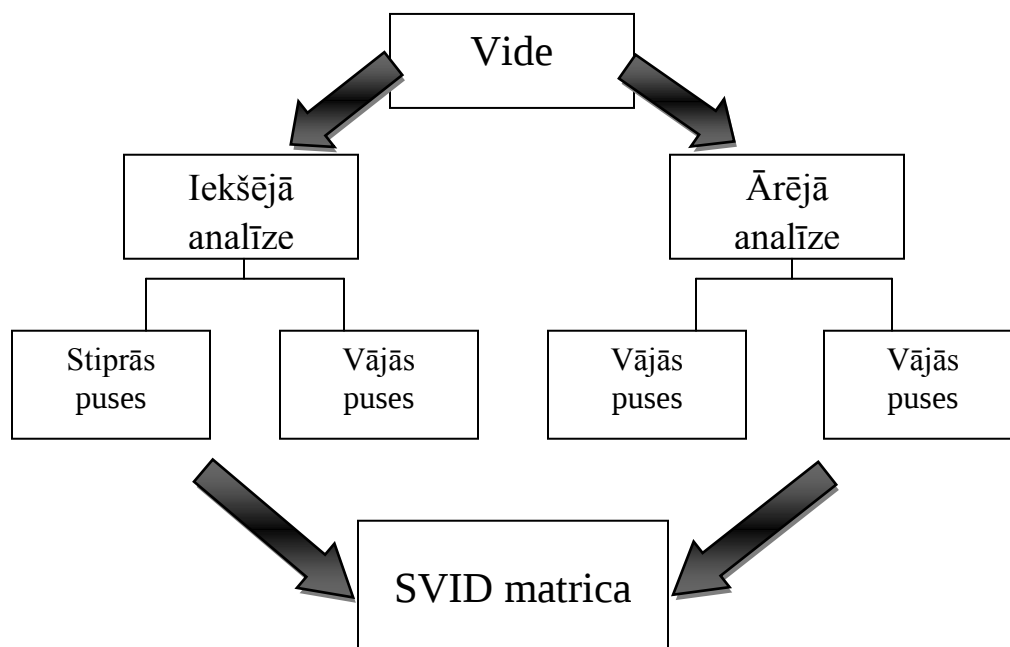
Šajā nodaļā tiks piedāvātas dažas no visizplatītākajām metodēm, kas var tikt izmantotas novērtēšanas, tai skaitā, pašnovērtēšanas procesā, lai iegūtu un analizētu nepieciešamo informāciju..

7.1. SVID ANALĪZE

Analīzes nosaukumā izmantotā abreviatūra jau sevī ir iekodējusi pašu analīzes būtību – tā ir analīze, kuras laikā tiek iegūta informācija par četriem faktoriem, kas ietekmē jebkuru procesu, t.sk., projektu un programmu realizāciju:

- Stiprās puses – tās īpašības, kas var palīdzēt sasniegt noteikto mērķi.
- Vājās puses – tās īpašības, kas var kavēt noteiktā mērķa sasniegšanu.
- Iespējas – tie ārējie faktori, kas var palīdzēt sasniegt noteikto mērķi.
- Draudi – tie ārējie faktori, kas var kavēt noteiktā mērķa sasniegšanu.

SVID analīzes veikšanas shēma ir attēlota 5.attēlā.

5.att. SVID analīzes shēma.

Avots: Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, 2007

Šī kategoriju noteikšana var notikt, vadoties pēc sekojošas matricas:

5.tabula.

SVID analīzes matrica

Stiprās puses	Vājās puses
-	-
-	-
-	-

-	-
-	-
-	-
-	-
Iespējas	Draudi
-	-
-	-
-	-
-	-
-	-
-	-
-	-

Un tikai tad, kad visi četri kritiskie informācijas elementi ir noteikti, balstoties uz tiem var formulēt un īstenot biznesa stratēģiju plānoto mērķu sasniegšanai.

Ieteikumi veiksmīgai SVID analīzes veikšanai:

6.tabula.

Ieteikumi SVID analīzes veikšanai

	Galvenie ieteikumi	Tomēr jāatceras ...
1.	Nekad nekopēt iepriekšējo SVID analīzi; tas ietekmēs pētnieka domāšanu. Jāņem jaunu papīra lapu un jāsāk	Var izmantot standarta matricu, lai palīdzētu analizēt ideju plūsmu
2.	Veicot SVID analīzi – nedrīkst steigties	Iespējams, pie tās būs jāatgriežas vairākkārt, kamēr rezultāti apmierinās visus iesaistītos pētniekus
3.	SVID analīzes matrica NAV gala rezultāts. Tas ir tikai instruments, lai palīdzētu veikt analīzi	Pirms uzsākt analīzi, pētniekiem ir jāzina, kas tiks iesākts ar rezultātiem
4.	SVID analīze nav biznesa skolas iedoma. Tas ir atzīts paņēmieni, kuru plaši izmanto biznesā	Veicot SVID, pētniekiem ir jājūtas ērti un pārliecināti
5.	Jācenšas, lai SVID analīze būtu vienkārša, lasāma, īsa un konkrēta	Būs gadījumi, kad ar rezultātiem gribēs iepazīties cilvēki “no malas” (piem., banku vadītāji vai investori); pierakstā nelietot tikai pētniekam zināms frāzes vai akronīmus
6.	Jāpārliecinās, ka pētnieku izstrādātais darbības plāns balstās uz SVID analīzi	Pētniekam ir jāpārliecinās, lai tas būtu skaidrs katrai iesaistītajai personai
7.	SVID analīze sniedz ieskatu tikai uz doto brīdi	Pētniekam tas ir atkārtoti jāizskata – iespējams reizi ceturksnī – lai novērtētu, kā mainās situācija
8.	Nav jāuztraucas, ja gala rezultāts nav	Ja pētnieka darbība pamatosies uz

	nevainojams, vienkārši jāveic analīzi.	rezultātiem, tiem ir jābūt precīziem visās svarīgākajās jomās
--	--	---

Avots: Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, 2007

SVID analīze ir pielietojama jebkurā no iepriekš minētajiem novērtēšanas posmiem. Tāpat arī pētāmie jautājumi var variēt no kopējā VRG darbības novērtējuma līdz, piemēram, detalizētam VRG informācijas izplatīšanas tīkla analīzei.

7.2. FOKUSGRUPAS DISKUSIJA

Viena no lētākajām un viegli realizējamajām metodēm ir kvalitatīvā pētniecības metode fokusgrupas diskusija.

Tā ir kvalitatīvo pētījumu metode, kur vienlaicīgi par kādu tēmu vai jautājumu tiek intervēti vairāki cilvēki, notiek komunikācija ne tikai starp moderatoru (diskusijas vadītāju) un respondentiem, bet arī pašu diskusijas grupas dalībnieku savstarpēja mijiedarbība. Iepriekš netiek sagatavoti detalizēti jautājumi, bet tiek noteikt tēmu loks, kas jāpārrunā (t.s. diskusijas vadlīnijas), lai noskaidrotu dalībnieku viedokļus katrā no jautājumiem. Vienas fokusgrupas diskusijas garums parasti ir aptuveni viena stunda, vienā diskusijā piedalās 8-12 cilvēki. Tās laikā parasti tiek veikts video un audio ieraksts, lai pēc diskusijas beigām varētu to detalizēti analizēt.

Ar šīs metodes palīdzību netiek noskaidrota kādu viedokļu skaitliskā izplatība (teiksim, cik % pauž kādu viedokli), bet tiek noskaidrota viedokļu dažādība, cilvēku domas un vēlmes kādā jautājumā.

Fokusgrupas diskusijas rīko, lai noskaidrotu, kā iedzīvotāji, kādas sabiedrības grupas, klienti varētu reaģēt uz kādu reklāmas kampaņu, kas drīzumā plānota (dalībniekiem parāda vairākus reklāmas variantus, viņi pauž savus viedokļus par katru no tiem), vai ko domā par kādiem produktiem, precēm, ko drīzumā plānots tirgot. Fokusgrupu diskusijas rīko arī, lai noskaidrotu, kāpēc cilvēki izmanto vai neizmanto kādus iestāžu vai uzņēmumu pakalpojumus (NVA pakalpojumi, bibliotēku pakalpojumi, kāda sakaru operatora pakalpojumi u.c.), kas ir traucējoši vai veicinoši faktori. Diskusiju dalībnieki var vērtēt jau esošos pakalpojumus (izvērtēt

to stiprās un vājās puses) vai arī izteikt savus viedokļus par kādām plānotām izmaiņām.
[petnieciba.lv]

Parasti tiek veikta mērķtiecīga respondentu atlase – atkarībā no tā, par kādu tēmu būs diskusija, tiek definēti kritēriji, pēc kuriem tiks izvēlēti respondenti. Piemēram, uz fokusgrupas diskusiju par autovadītāju attieksmi pret ceļu satiksmes drošību tiks aicināti autovadītāji, uz fokusgrupu diskusiju par kāda pakalpojuma kvalitāti attiecīgā pakalpojuma lietotāji u.tml.

Tā kā fokusgrupu diskusijas galvenais mērķis ir iegūt pēc iespējas dažādākus viedokļus par attiecīgo jautājumu, tad ir svarīgi, lai diskusijas dalībnieki būtu pēc iespējas dažādi – pārstāvētu dažādus reģionus, profesijas u.tml. (konkrētās pazīmes atkarīgas no pētījuma mērķiem). Šī iemesla dēļ parasti arī netiek aicināti uz vienu grupu divi cilvēki, kas savstarpēji pazīstami.

Lai sarunas diskusijas laikā noritētu raiti un visi brīvi varētu paust savu viedokli, parasti atsevišķi tiek rīkota diskusija latviešu valodā un krievu valodā (uz tām aicina cilvēkus, kuriem attiecīgā valoda ir dzimtā vai kuriem ir vieglāk tajā izteikties)

Prasības metodes īstenotājiem un kvalitātes kontrole:

1. Pētniekiem, kas ir vai nu VRG pārstāvji (ja tas ir pašnovērtējums) vai no ārpuses piesaistītie pētnieki (ja tas ir ārējais novērtējums), būtu jābūt pieredzei līdzīgu pētījumu veikšanā, atbilstoši izglītībai.
2. Pētniekam, kas būs arī diskusijas vadītājs (moderatoram), ir jābūt ar pieredzi fokusgrupu diskusiju vadīšanā, brīvi jārunā tajā valodā, kurā notiek diskusija.
3. Pētniekiem jāspēj nodrošināt diskusijas audio un / vai video ieraksts.

Tā kā šajā rokasgrāmatā tiek sniegtas rekomendācijas pašnovērtēšanas procesa veikšanā, tad tas paredz, ka pētnieki šajā gadījumā būs paši VRG pārstāvji, kā arī viena no mērķa grupām, kura piedalīsies fokusgrupas diskusijā, ir VRG pārstāvji. Gala rezultātā diskusiju laikā tiks iegūta informācija, vērtējums par VRG darbību, par iespējamajiem uzlabojumiem tajā, attīstības perspektīvām.

7.3. ANKETĒŠANA

Papildus kvalitatīvajām pētniecības metodēm ir izmantojamas arī kvantitatīvās metodes, kas sniedz statistiskus datus un parāda lielākas cilvēku kopas viedokļu sadalījumu pa noteiktām kategorijām.

Kā populārākā kvantitatīvā metode ir minama aptauja. Ar aptaujas palīdzību ir iespēja iegūt informāciju, kuru sniedz respondenti jebkurā skaitā, ko nosaka pētījuma veicējs. Arī aptaujas realizēšana paredz dažādas metodes. 7.tabulā tiek sniegts piemērs trijiem aptaujas veidiem:

- 1) anketēšana, intervētājam klātesot;
- 2) interneta aptaujas;
- 3) pasta aptaujas.

Tabulā tiek parādīts tas, kā var tikt veikta konkrētais no aptaujas veidiem, kā arī parāda to, kādos gadījumos konkrētais veids ir izmantojams un kāds darbs ir jāpadara, lai rezultātā pētījums norisinātos sekmīgi un tiktu iegūti kvalitatīvi un turpmākā analīzē izmantojami dati.

7.tabula.

Trīs anketēšanas aptauju raksturojumi

Aptaujas veids:	Anketēšana, intervētājam klātesot	Interneta aptaujas	Pasta aptaujas
Kad izmanto	Ja nepieciešams aptaujāt kādas grupas (piemēram, skolēnus vai studentus). Ja jautājumi anketā ir privāti, sensitīvi, piemēram, par atkarībām, dzimumattiecībām vai tml.	Ja mērķgrupai ir pieejams internets un ir prasmes to lietot. Vēlams, lai būtu pieejamas mērķgrupas e-pastu adreses.	Ja pieejamas mērķgrupas pasta adreses. Ja mērķgrupa motivēta atbildēt. Ja mērķgrupa teritoriāli izklaidēta, un nav iespējama aptauja pa telefonu vai internetā.
Mērķgrupa, izlases veidošana	Visbiežāk – klāsteru izlase, var būt arī citas izlases metodes	Dažādas izlases metodes. E-pasta adrešu datu bāzes, vai nu sūtot visiem, vai izmantojot sistemātisko (soļa) nejaušo izlasi	Izmantojot pasta adrešu datu bāzi, vai nu sūtot visiem, vai arī izmantojot sistemātisko (soļa) nejaušo izlasi
Laika plāns (pētījuma laiks atkarībā no pētījuma sarežģītības un	3 nedēļas – 10 nedēļas	2 nedēļas līdz 7 nedēļas	4 nedēļas – 11 nedēļas

apjoma)			
Anketas sagatavošana	Anketai jābūt vienkāršai, pie jautājumiem norādes, kā aizpildīt. Ilgums: 5-50 minūtes.	Anketa var būt sarežģītāka nekā anketējot, izmantojot papīra anketas. Pie jautājumiem norādes, kā aizpildīt. Ilgums: 5-40 minūtes.	Anketai jābūt vienkāršai, pie jautājumiem norādes, kā aizpildīt, kur zvanīt vai rakstīt, ja kādas neskaidrības, kur sūtīt aizpildīto anketu. Ilgums: 5-30 minūtes.
Lauka darba posmi	Anketas izstrāde, pilotāža, drukāšana, izlases izstrāde, anketu nosūtīšana intervētājiem, intervētāju apmācība, instruēšana, respondentu anketēšana, intervētāju darba kvalitātes pārbaude, anketu ievadīšana un ievades kvalitātes pārbaude, datu masīva sagatavošana, datu analīze, rezultātu atskaides sagatavošana.	Anketas izstrāde, anketas pilotāža, anketas programmēšana, izlases plānošana, uzaicinājumu, atgādinājumu izsūtīšana respondentiem, datu masīva sagatavošana, datu analīze, rezultātu atskaides sagatavošana.	Anketas izstrāde, anketas pilotāža, anketas drukāšana, izlases plānošana, anketu nosūtīšana respondentiem, anketu ievadīšana un ievades kvalitātes pārbaude, datu masīva sagatavošana, datu analīze, rezultātu atskaides sagatavošana.
Kvalitātes kontroles prasības	Anketas pārbaude (pilotāža) pirms aptaujas sākšanas. Ievadītāju darba kontrole.	Anketas pārbaude (pilotāža) pirms aptaujas sākšanas.	Anketas pārbaude (pilotāža) pirms aptaujas sākšanas. Ievadītāju darba kontrole.
Izmaksu pozīcijas	Tas atkarīgs no aptaujas specifikas, bet parasti lētāka kā tiešās intervijas. Ja mērķgrupa līdzīga, par anketēšanu darbiniekiem parasti jāmaksā mazāk nekā par intervijām, īpaši, ja izmanto klāsteru izlasi.	Lētākā no apskatāmajām pētījumu metodēm – nav jāmaksā par intervēšanu/ anketēšanu un datu ievadi. Tomēr metodi ne vienmēr var izmantot, ja nepieciešams iegūt reprezentatīvus datus.	Salīdzinoši dārga metode – parasti maza atsaucība, jāizsūta daudz anketu, lai motivētu, jāpievieno apmaksāta aploksne/ marka, lai atsūtītu anketu atpakaļ.

Avots: petnieciba.lv

Anketas var veidot dažādas – kā katrs novērtēšanas veicējs ir ieplānojis, kādus jautājumus novērtēšanas procesa sākumā viņi noteica 8.tabulā ir parādīts viens piemērs, kā var strukturēt anketu.

8.tabula.

VRG pašnovērtējuma anketēšanas piemērs

		Pilnībā piekrītu	Daļēji piekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Daļēji nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu	Nezinu
1.	Visi dalībnieki zina VRG darbības principus, izprot VAS stratēģiju						
2.	VRG dalībnieki papildina savas zināšanas un pieredzi, ja tas ir nepieciešams.						
3.	Atmosfēra VRG veicina tās dalībnieku attīstību un tālākizglītību.						
4.	Tiek novērtēts ikviena VRG dalībnieka ieguldījums kopējā darbībā).						
5.	Neviens netiek atstumts no vairākuma atšķirīga viedokļa dēļ						
6.	Komunikācija grupā ir efektīva.						
7.	Ikvienam ir iespējas izvirzīties / visiem ir vienādas iespējas izvirzīties VRG vadībā						
8.	Lēmumu pieņemšana VRG notiek godīgi						
9.	VRG dalībnieki jūtas novērtēti par padarīto darbu						

Adaptēts pēc: Vehmasto, E., Vuorio, H., Lahtinen, E., 2004

Tā kā VRG darbība ir vērsta uz vietējās kopienas labklājības un attīstības veicināšanu, tad ir nepieciešams izprast to, vai VRG darbība patiesi ir vērsta uz šiem mērķiem un vai visai vietējai kopienai ir vienlīdzīgi izdevīga šīs konkrētās VRG darbība. Lai atbildētu uz šo jautājumu, VRG varētu sniegt novērtējumu 9.tabulā norādītajā jautājumā, kurā ir noteiktas desmit cilvēku grupas, kuru labklājību ietekmē VRG darbība:

9.tabula.

Kā Jūsu novērtētu, cik lielā mērā Jūsu VRG savā darbībā ņem vērā sekojošo mērķa grupu viedokli/intereses?

	Pārāk daudz	Drīzāk pārāk daudz	Adekvāti	Drīzāk pārāk maz	Pārāk maz
Ģimenes					
Pensionāru					

Jauniešu					
Sieviešu					
Laukos dzīvojošo/ nodarbināto					
Pilsētā dzīvojošo/ nodarbināto					
Tūristu					
Uzņēmēju					
Amatnieku					
Vietējo/reģionālo ierēdņu					
Citu..... (ierakstiet variantu)					

Katrs pētnieks var izvēlēties sev vēlamu izpētes metodi, lai sasniegtu novērtēšanas/ pašnovērtēšanas sākumā noteiktos mērķus. Tomēr ir jānodrošina pēc iespējas precīza pētījuma izpilde, lai galā būtu iegūti vērtīgi, kvalitatīvi un turpmākā analizē izmantojami rezultāti.

Datus var analizēt, izveidojot dažādas biežuma tabulas, kas uzrāda, cik daudz ir atbildēts uz noteiktu jautājumu ar noteiktas atbildes uzrādīšanu. Tādā veidā tiktu uzrādīta noteiktu parādību aktualitāti vai izplatības tendences. Tāpat arī ir iespējams, krustojot dažādu jautājumu sniegtos datus, izzināt sakarības, kas noved pie viena vai otra rezultāta, piemēram, krustojot respondentu vecumu un atbildes uz jautājumu par informācijas pieejamību.

7.4. LĪDZDALĪBAS METODE

Līdzdalības metodi varētu saukt arī par līdzdalības novērtēšanu/monitoringu. Un šī metode jau pašā nosaukumā norāda uz to, ka šīs metodes pielietošanas galvenais mērķis ir veicināt visi ieinteresēto pušu līdzdarbību novērtēšanas veikšanā. Līdz ar to tās veikšanā ir jāiesaista proporcionālu skaitu cilvēku ar dažādiem sociāliem (students, pensionārs, nodarbinātais, daudzbērnu ģimenes vecāki u.tml.) un ekonomiskiem statusiem (uzņēmējs, tūrisma bāzes īpašnieks, bezdarbnieks, t.s., „simtlatnieks” u.tml.) – vietējos iedzīvotājus, biedrības, NVO, pašvaldības un citas iesaistītās puses.

Pirmais solis, kur parādās līdzdarbība, ir novērtēšanas metodoloģijas un procesa plāna izstrādē. Grupa, kurā ir pārstāvētas visas kopienas grupas, nolemj par veicamā pētījuma/novērtēšanas procesa izpildi, par paredzamajiem iegūstamajiem rezultātiem. Šīs metodoloģijas kopējais izstrādes process sniedz pozitīvu efektu arī tādā veidā, ka ar kopējo līdzdarbību, tiks izstrādāta novērtēšanas metode, kas ņems vērā katras kopienas grupas viedokli un nepieciešamību. Tas, savukārt, paaugstinās izstrādātās metodoloģijas objektivitāti, paplašinot tās redzesloku un informatīvo vispārīgumu.

Līdzdalības metode paredz šādas četras pozīcijas:

1. **Līdzdalība** – novērtēšanas procesā tiek iesaistītas visas ieinteresētas puses, kuri visobjektīvāk ir spējīgi runāt par noteiktiem ieguvumiem vai trūkumiem tieši viņu sociālās vai ekonomiskās grupas ietvaros.
2. **Pārrunas** starp dažādām iesaistītajām pusēm, lai sasniegtu pēc iespējas optimālu rezultātu, kas atspoguļos visas kopienas situāciju.
3. **Mācīšanās** – visu dalībnieku kopīga mācīšanās, kas būs kā bāze turpmākajam uzlabošanās un ilgtspējīgai darbībai. Šī rīcība arī ietver vietējo institūciju veidošanu un stiprināšanu.
4. **Fleksibilitāte** – tā ir spēja adaptēt novērtēšanas procesu plašākā kontekstā un kā arī vietējo apstākļu un kopienas kontekstā, tā kā apstākļi šajās sfērās pastāvīgi ir mainīgi.

Līdzdalības metodes var iedalīt četrās kategorijās:

- 1) grupas un komandas dinamika – starpdisciplināru un starpsektoriālu komandu veidošana, kas ir spējīgas ciešāk strādāt ar vietējiem iedzīvotājiem;
- 2) izlases veidošana – darbs, lai izpētītu vietējās kopienas specifiku, iekļaujot visas kopienas sociālās un ekonomiskās grupas;
- 3) intervēšana un sarunas – dialogu veidā izzināt un risināt dažādas problēmas, radušās situācijas;
- 4) anketēšana – lielākas kopienas daļas aptauja ar izveidotas anketas palīdzību;
- 5) vizualizēšana un diagrammu veidošana – redzēto un iegūto datu vizualizēšana, kā arī vizuālo materiālu veidošana, lai izmantotu tos kā analīzes datus (filmu veidošana vai fotografēšana).

Līdzdalības metodes izmantošanai ir vairāki nozīmīgi iemesli:

- 1) Tā paaugstina uzticības, sakaru un izpratnes līmeni starp iesaistīto pušu starpā un patur novērtētāju zinošu un atvērtu dažādām situācijām.
- 2) Tā nodrošina to, ka korekti tiek ņemts vērā visu iesaistīto pušu intereses.
- 3) Tā sniedz iespēju katram kopienas loceklim, pat ja viņš ir no marginālās grupas, izteikt savu viedokli, vajadzības, intereses un gaidas. Tas piešķir daudzpusīgu pieeju kāda objekta/procesa izpētē.

7.5. IEDZĪVOTĀJU FORUMS

Nereti pašvaldību un valsts institūcijās strādājošie sūdzas par cilvēku kūtumu – sabiedriskās apspriedes interesē tikai dažus, semināros vairāk ir tukšu krēslu nekā pilnu, aptaujas anketas cilvēki aizpilda tikai pēc lielas pierunāšanas. Tomēr dažās pašvaldībās izdodas cilvēkus iesaistīt lēmumu pieņemšanā un to izpildē. Iedzīvotāju forums ļoti efektīvi var tikt izmantots gan mērķgrupu identificēšanai, gan arī aktīvāko, līdzdalībai projektu realizācija iesaistāmo šo grupu pārstāvju noskaidrošanai.

Pastāv vairāki sabiedrības līdzdalības veidi, kādos iedzīvotāji var līdzdarboties un/vai izteikt savu viedokli, un viens no tiem ir iedzīvotāju forums. Tas veicina dažādu sabiedrības grupu un sektoru – pašvaldību, NVO un biznesa – līdzdalību un sadarbību. Iedzīvotāju forums ir iedzīvotāju saiets, kura laikā iedzīvotāji sanāk kopā, vērtē pilsētas un savas dzīves vides kvalitāti un pieņem lēmumus par pārmaiņām, ko vēlas piepildīt jau tuvākajā nākotnē, un vienojas par to, ko un kādā veidā varētu pašu spēkiem mainīt un izdarīt.

Iedzīvotāju forumi Latvijā notikuši, balstoties uz pieredzi un modeli, kas izveidojies ASV, un ko Latvijā ieviesa Baltijas–Amerikas Partnerattiecību programma (BAPP) ar kopienu filantropijas eksperta konsultāciju un apmācību starpniecību.

Iedzīvotāju foruma mērķis ir iedibināt iedzīvotāju un citu apkaimes pārstāvju līdzdalības tradīcijas vietējās attīstības plānošanā un plānotā īstenošanā, attīstot sadarbības mehānismu starp dažādām sabiedrības grupām un sektoriem – pašvaldību, nevalstiskajām organizācijām (NVO) un uzņēmējiem. Iedzīvotāju forumā, dažādām sabiedrības grupām klātesot, nosaka vietējās kopienas attīstībai svarīgākās prioritātes un izveido darba grupas to realizēšanai. Forumā gala ziņojumā tiek apkopoti forumā paustie viedokļi. Pārstāvji no visām vietējās sabiedrības grupām

tiek iesaistīti foruma rīkošanā, norisē, kā arī nodrošina forumā noteikto prioritāšu īstenošanu. Visas foruma aktivitātes tiek īstenotas brīvprātīgi, balstoties uz pašu iedzīvotāju interesi un iniciatīvu.

Daži no galvenajiem iemesliem rīkot iedzīvotāju forumu ir:

- 1) Tas ir viens no iedzīvotāju līdzdalības veicināšanas modeļiem, lai iedzīvotāji paši uzņemtos iniciatīvu un uzlabotu savas dzīves kvalitāti papildus tam, ko jau piedāvā pašvaldība.
- 2) Tas ir veids, kā iedzīvotāji, NVO, pašvaldība un privātais sektors var sadarboties.
- 3) Tas vedina uz inovatīvu, radošu un nestandarta pieeju problēmu risināšanā.
- 4) Tas kalpo kā efektīvs veids sabiedrības viedokļa apzināšanai; parasti pašvaldības tālāk izmanto forumā gūto informāciju arī savas darbības plānošanai.
- 5) Tā rezultātā iedzīvotāji izveido darba grupas, lai īstenotu prioritārās aktivitātes.
- 6) Forums un tā rezultāti dod ilgtermiņa ietekmi vietējās sabiedrības attīstībai kopumā.

Latvijā jau tradicionāli ir pieņemts, ka foruma darbs ilgst vienu dienu un norit trīs posmos. Katrā posmā visi dalībnieki sadalās desmit darba grupās. Darba grupu tēmas izvirzījusi rīcības komiteja, balstoties uz iepriekš apzinātām prioritātēm un vajadzībām. Rīcības komiteja sadarbībā ar vietējo pašvaldību var lemt par mazāku tēmu skaitu, ņemot vērā vietējās kopienas specifiku un vajadzības, atsevišķas tēmas apvienojot vai, tieši otrādi, – paplašinot.

Visa foruma darba kārtība varētu izskatīties šādi:

10.tabula.

Iedzīvotāju foruma darba kārtības piemērs

Ievads	Reģistrēšanās , informatīvie materiāli, kafijas galds Atklāšana Informācija par forumu 10 darba grupu tēmu prezentācija
1. posms	Darba grupas I (sadala dalībniekus 10 paralēlās darba grupās) <i>Mērķis – noteikt problēmas konkrētajā tēmā</i> <i>Metodes – prāta vētra, diskusijas</i> <i>Rezultāts – saraksts ar 5 problēmām vai jomām, kurām nepieciešami risinājumi</i>
Prezentācija	Darba grupu rezultātu prezentācija, kopā 50 tēmas Pusdienu pauze, kuras laikā foruma vadītāji un rīcības komiteja vienojas par 8–10 tēmām tālākam foruma darbam, veicot izvirzīto problēmu

	tematisku apvienošanu, ja tāda iespējama. Vadītājs iepazīstina ar 8–10 forumā tālāk aplūkojamajām tēmām, kam seko īsas diskusijas.
2. posms	Darba grupas II – (darbs 8-10 paralēlās darba grupās) <i>Mērķis – piedāvāt risinājumus/idejas projektiem konkrētajām problēmām</i> <i>Metodes: prāta vētra; efektivitātes/ iespējamības izvērtējums; diskusijas</i> <i>Rezultāts – 3 risinājumi/ projektu idejas dotajai problēmai</i>
Prezentācija	Darba grupu rezultātu prezentācija Vienošanās par prioritāri risināmiem projektiem (balsošana ar uzlīmēm)
3. posms	Darba grupa III – (darbs 8 - 10 paralēlās darba grupās) <i>Mērķis – noteikt pirmos soļus projekta realizēšanā</i> <i>Metodes – prāta vētra, diskusijas</i> <i>Rezultāts – īss projekta apraksts – nosaukums, īstenošanas plāns, pieejamie resursi, turpmākās aktivitātes</i>
Prezentācija	Katra grupa īsi ziņo par rezultātu
Noslēgums	

Avots: Danga, 2006

SECINĀJUMI

Šīs rokasgrāmatas galvenais mērķis bija palīdzēt izprast VRG pašnovērtējuma būtību un sniegt metodisku atbalstu tā veikšanai.

Shematiski apkopojot svarīgākās pašnovērtējuma norises, varam izvērtēt, kādu pašnovērtējuma veidu katrā konkrētā situācijā izvēlēties (skat. 11.tab.).

11.tabula

Pašnovērtējuma process un katrā tā fāzē formulējamie jautājumi

Novērtēšana	Jautājums	Secinājumi/ radušies jauni jautājumi
Nepieciešamība → Mērķis	Mērķa atbilstība: vai šis mērķis/mērķi atbilst vajadzībām?	
Mērķis → Resursi	Resursu pietiekamība: vai mērķis/mērķi var tikt sasniegti ar pieejamajiem resursiem?	
Resursi → Rīcība → Rezultāts	Aktivitāšu efektivitāte un veiksmīga realizācija: vai aktivitātes ir atbilstošas un efektīvas?	
Mērķis → Rezultāts → Ieguvums → Ietekme	Ieguvumi un efektivitāte: vai iegūtie rezultāti atbilst gaidītajam un ieguldītajiem resursiem?	
Mērķi → Rīcība un politika	Savienojamība: vai stratēģija ir pareiza?	
Ietekme → Nepieciešamība	Pielietojamība: vai ir papildīts vēlamais vai atrisināta problēma?	

Avots: Keränen, 2004

Nav iespējams izveidot kādu vienu veiksmīgu pašnovērtējuma formulu, jo pašnovērtējuma objekts katru reizi ir unikāls gadījums – konkrēta VRG, kas darbojas konkrētā kopienā. Tomēr secīgi veicot šajā shēmā minētās darbības, kā arī ņemot vērā konkrēto kopienas darba kontekstu, ir iespējams iegūt kvalitatīvu pašnovērtējumu, kas ļaus pilnveidot VRG darbu un izvairīties no daudzām kļūdām. .

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Barkenbus, J. *Expertise and the Policy Cycle*. Tennessee: Energy, Environment, and Resources Center the University of Tennessee, 1998 – pp. 11.
2. Danga, I. *No iedzīvotāju foruma līdz kopienu filantropijai: iespējas un pieredze Latvijā. Rokasgrāmata*. Talsi: Talsu novada fomds, 2006 – 60 lpp.
3. Eiropas Komisija. (2010). *Eiropa 2020. Stratēģija gudrai, ilgtspējīgai un integrējošai izaugsmei*. Brisele, 3.3.2010. COM (2010) 2020 galīgā redakcija. 5. lpp. Izgūts no <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LV:PDF>
4. Eiropas Kopiena. *LEADER PIEEJA. Rokasgrāmata iesācējiem*. Luksemburga: Eiropas Kopienu Oficiālo publikāciju birojs, 2006 – 23 lpp.
5. Eiropas Savienības Padome. Padomes lēmums par Kopienas kohēzijas stratēģijas pamatnostādņēm (2006/702/EK). *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, 21.10.2006. – 22 lpp.
6. Keränen, H. *Self-evaluation Workbook for Local action Groups*. Helsinki: ArtPrint Oy and Ministry of Agriculture and Forestry, 2004 – pp. 37.
7. Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra. *INOVATĪVĀS DARBĪBAS PAMATELEMENTI: Rokasgrāmata maziem un vidējiem uzņēmumiem (Otrais papildinātais izdevums)*. Rīga: Latvijas Tehnoloģiskais centrs, 2007 – 276 lpp.
8. Lauku tīkls. *LEADER projektu ieviešanas dokumentācijas sagatavošana. Rokasgrāmata*. Rīga: Latvijas Lauku konsultācijas un izglītības centrs, 2011 – 78 lpp.
9. LR Finanšu Ministrija. *Valsts stratēģiskais ietvardokuments 2007.-2013.gada periodam*. CCI: 2007LV161NS001. Rīga: LR Finanšu Ministrija, 2007 – 80 lpp.
10. LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija. *Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2007-2013*. Rīga: LR Reģionālās attīstības un pašvaldību lietu ministrija, 2006 – 56 lpp.
11. LR Saeima. (2010). *Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam. Latvija 2030*. Rīga. Izgūts no <http://www.pkc.gov.lv/nap2020/latvija2030>
12. MK noteikumi (2015) Ministru kabineta noteikumi Nr. 125. *Valsts un Eiropas Savienības atbalsta piešķiršanas kārtība sabiedrības virzītās vietējās attīstības stratēģiju*

sagatavošanai un īstenošanai. Rīga, 2015. gada 10.martā. Izgūts no <http://likumi.lv/ta/id/273000-valsts-un-eiropas-savienibas-atbalsta-pieskirsanas-kartiba-sabiedribas-virzitas-vietejas-attistibas-strategiju-sagatavosanai>

13. Pārresoru koordinācijas centrs. (2013). *Par NAP2020*. Izgūts no <http://www.nap.lv/par-nap2020>
14. The European Evaluation Network for Rural Development. *Working paper on Capturing impacts of Leader and of measures to improve Quality of Life in rural areas*. Brussels: European Communities, 2010 – pp. 100.
15. Vehmasto, E., Vuorio, H., Lahtinen, E. *Playbook for Localaction Groups*. Helsinki: ArtPrint Oy and Ministry of Agriculture and Forestry, 2004 – pp. 80.
16. Zemgales plānošanas reģions. *Rokasgrāmata projektu iesniedzējiem un īstenotājiem. ES fondi 2007.-2013.gads*. Jelgava: Zemgales plānošanas reģiona Eiropas Savienības struktūrfondu informācijas centrs, 2010 – 120 lpp.

Interneta resursi:

- Mājas lapa „Eiropas Savienības fondi”. Skatīts tiešsaistē [16.11.2011.]: <http://www.esfondi.lv/page.php?id=3>
- Mājas lapa „petnieciba.lv”. Skatīts tiešsaistē [16.11.2011.]: http://petnieciba.lv/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=69

Pielikums

Pašnovērtējuma ziņojuma ieteicamā struktūra

Ievads: pašnovērtējuma mērķi, uzdevumi un sagaidāmie rezultāti
[Kādu (kādas) problēmu (problēmas) jārisina?]

Izvirzītā mērķa atbilstība VRG darbība stratēģiskajiem mērķiem
[Definēt mērķi un novērtēt, vai mērķis ir sasniedzams.
Kopienas iedzīvotāju aptauja par kopienas vajadzībām, iedzīvotāju forums, līdzdalības metode utml]

VRG pieejamo resursu novērtējums

Plānoto pasākumu efektivitāte un veiksmīgas realizācijas nosacījumi
[SVID analīze]

Nobeigums: Plānoto pasākumu paredzamās ietekmes novērtējums
[Vai paredzamie rezultāti atbilst gaidītajam un ieguldītajiem resursiem?
Vai paredzamie rezultāti atbilst stratēģiskajiem mērķiem?
Vai ir atrisināta identificētā problēma?]

Šī sadaļa tiks papildināta pēc MK noteikumu pieņemšanas